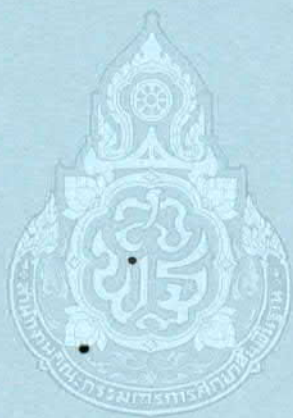

ลลิตลลิต
ลลิตลลิต

คำนำ

ด้วยพระเจ้าวรวงษ์เธอ กรมหมื่นอนุพงษ์จักร
พรรดิ พระองค์เจ้าหญิงอรพัมไพ พระองค์เจ้า
หญิงสุทวิโดยลักขณา พระองค์เจ้าชายอัสตานุกิติ
พระองค์เจ้าหญิงประภาวดีคนธมต ในสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดัย กรมพระจักร
พรรดิพงษ์ ทรงปรารภกันว่า ในปัมโรง พระพุทธ
ศักราช ๒๔๕๘ บัน หม่อมราชวงศ์หญิงหว่าง ท, จ, ว.
หม่อมมารดา มีอายุถึง ๖๐ เปนอภิตักษิตสมัย ต้อง
ตามประเพณีนิยมกันว่า บุตรหลานควรกระทำมะ
กรรมให้เป็นผู้บริษัศ แต่เจริญกุศลด้านสังฆะแก่บุรพ
การผู้มัยอายุอยู่มาได้ถึงเท่านั้น พระเจ้าวรวงษ์เธอ
ทั้ง ๕ พระองค์มีพระประสงค์จะช่วยกันทำการพิชชายิต
ธนของคุณหม่อมมารดา ได้แจ้งความประสงค์ให้หม่อม
มารดาทราบ ก็อนุโมทนาในความกตัญญูกตเวที แต่
ขอให้บำเพ็ญการกุศลถวายในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงษ์ พระบิดาด้วยอีกส่วนหนึ่ง

(๒)

ในคราวเดียวกัน โดยว่าถ้าพระองค์ยังเสด็จดำรง
พระชนม์ชีพอยู่ พระชันษาที่จะครบกำหนดทำชายิต
ใน^{๕๕}บั้นเหมือนกัน พระองค์เจ้าทั้ง ๕ พระองค์ จึงทรง
ยินดีที่จะได้บำเพ็ญพระกุศลสนองพระคุณพระบิดา แด
หม่อมมารดา ตามความสามารถที่จะทำได้ มาทรง
ปรารภพร้อมกันว่า ในการกุศลที่จะทรงบำเพ็ญนั้น
ควรจะสร้างหนังสือด้วยสักเรื่อง ๓ จึงมอบฉันทให้
กรมหมื่นอนุพงษ์จักรพรรดิ มาแจ้งต่อกรรมการหอ
พระสมุด ฯ ขอให้ช่วยเลือกเรื่องหนังสือที่จะพิมพ์นั้น
ประสงค์จะให้เป็หนังสือซึ่งกอบไปด้วยประโยชน์ แด
คนทั้งหลายจะพอใจอ่าน ข้าพเจ้ารับเลือกเรื่องหนังสือ
ถวายเป็นความยินดีมีน้ำใจอนุโมทนาในพระกุศลเจตนา
ของพระองค์เจ้าทั้ง ๕ พระองค์ ซึ่งจะทรงบำเพ็ญ
ใน^{๕๕}ครั้งนั้น แต่เวลาที่พิมพ์หนังสือมัน้อยอยู่น้อย
จำต้องเลือกหาหนังสือที่เรื่องไม่ดูยาวนัก เห็นว่า เรื่อง
หนังสือซึ่งจะมีผู้ชอบอ่านมากในเวลานี้ เป็นหนังสือ

(๓)

ได้มาใหม่ มีอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณเรื่อง ๑ คือ
จดหมายเหตุความทรงจำ ในเรื่องพระราชพงษาวดาร
หนังสือเรื่องนี้มีประวัติที่น่าพิศวงอยู่ ข้าพเจ้าจะบรรยาย
ให้ท่านผู้อ่านทราบก่อน

เดิมเมื่อปีวอก รัตนโกสินทรศก ๑๒๗ พ. ศ. ๒๔๕๑
หอพระสมุดวชิรญาณได้จดหมายเหตุเรื่อง^๕นี้มาจากวังหน้า
เป็นเรื่องพงษาวดารไทย ตั้งแต่ต้นแต่เสียกรุงเก่าแก่พม่า
เมื่อ^๕บิกฤ พ. ศ. ๒๓๑๐ มาจนถึงบมโรง พ. ศ. ๒๓๖๓
เมื่อปลายรัชกาลที่ ๒ หมดยกฉบับที่ได้มาเดิมสมุดไทย ๑
ข้าพเจ้าเห็นหนังสือ^๕เรื่องนี้มี^๕นอกความแปลก จึงได้นำขึ้น
ทูลเกล้าฯ ถวายแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว เมื่อทรงแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า จดหมาย
เหตุเรื่อง^๕นี้แปลกปลาดกว่าหนังสืออื่น ด้วยไฉนหารแต่
ท่วงทีถ้อยคำเป็นจำนวนผู้หญิงประการ ๑ ผู้แต่ง
หนังสือ^๕เรื่อง^๕นี้เป็นผู้^๕เรื่องราวภายในใกล้ชิดมาก
ประการ ๑ แตกกระบวนใช้ถ้อยคำทำให้เห็นว่าจะเป็น

(๕)

เจ้านายในพระราชวงศ์ที่เป็นผู้แต่งหนังสือนี้ประการ ๓
จึงทรงพระราชวินิจฉัยหาตัวผู้แต่งหนังสือ เมื่อทรง
พิจารณาห้อยคำที่ปรากฏในหนังสือนี้โดยละเอียด ทรง
พระราชดำริเห็นว่า ผู้ที่แต่งจดหมายเหตุเรื่องนี้ คือ
พระองค์เจ้ากุ พระเจ้าน้องนางเธอ ในพระบาทสมเด็จพระ
พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ซึ่งเรียกกันว่า “เจ้าครอก
วัดโพธิ์” แต่มีพระนามกรมแต่ในรัชกาลที่ ๔ ว่า
“กรมหลวงนรินทรเทวี” นั้นด้วย นอกจากข้อสำคัญ
ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีหลักฐานที่สังเกตในหนังสือนี้อีก
๒ แห่ง คือแห่ง ๑ เมื่อกล่าวถึง ~~สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรม~~
หลวงศรีสุนทรเทพสิ้นพระชนม์ กล่าวในหนังสือนี้ว่า
“วันเดือนแปด แรมค่ำหนึ่ง ปีมะโรงสัมฤทธิศก เจ้าฟ้า
กรมพระสุนทรเทพสิ้นพระชนม์ ใต้พระศพนปรางค์
พระโองการตรัสสั่ง กรมหมื่นว่านถนบก คนนี้แล้วพระเนตร
มืดดีดำน . พระกรรมคงดีดำน ภากรชนอนตาด
เจ้าคุณชำระเกิด อย่างเหตุเคย” อีกแห่ง ๑ เมื่อกล่าวถึง

(๕)

กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ พระดำม้ของกรมหลวงนรินทร
เทวีสิ้นพระชนม์ ในหนังสือนี้ว่า “ ณ เดือน ๕
จุลศักราช ๑๑๗๙ บดินทรพศก กรมหมื่นสิ้นชนมายุ
ประชุมเพลิง ณ วัดราชบูรณะ” ความที่กล่าวถึงกรม
หมื่นนรินทรพิทักษ์ เรียกในหนังสือแต่ว่า “กรมหมื่น”
เฉย ๆ ทั้ง ๒ แห่ง แต่เมื่อกรมหมื่นสิ้นพระชนม์ ใน
หนังสือนี้ใช้คำว่า “สิ้นชนมายุ” แทน “สิ้นพระชนม์”
แต่ใช้คำว่า “ประชุมเพลิง” แทน “ถวายพระเพลิง”
ทำให้เห็นชัดว่า ผู้ที่แต่งหนังสือคือกรมหลวงนรินทรเทวี
เพราะกรมหมื่นนรินทรพิทักษ์เป็นพระด้าม้ของท่าน จึง
เรียกแต่ว่า “กรมหมื่น” ไม่ออกพระนาม แต่ด้าม
ด้วยความที่เล่ากันมาว่า กรมหลวงนรินทรเทวี ท่าน
ถือว่าพระด้ามมีไข้เจ้าในราชตระกูล เคยให้หมอบ
กราบพระเจ้าลูกเธอ จึงใช้คำดัดลงมาแต่ว่า “สิ้นชน
มายุ” แต่ “ประชุมเพลิง” แต่ยังมีหลักฐานที่สำคัญ
กว่านั้นประกอบต่อมามาก ด้วยกรมหลวงนรินทรเทวี

(๖)

ได้ทรงเก็บอากรตลาดท้ายสนม คือเจ้าฟ้ากรมหลวงศรี
สุนทรเทพ สัมด้วยกระแด้วสิ่งอันปรากฏในหนังสือนั้น
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงยุติว่า
กรมหลวงนรินทรเทวีเป็นผู้แต่งหนังสือเรื่องนั้นเป็นแน่
เรื่องราวที่แต่งในหนังสือนั้น ก็โปรดว่ามีเรื่องแปลก ๆ
จากหนังสือพระราชพงษาวดารหลายเรื่อง จึงทรง
พระอุดำหะแยกข้อความในหนังสือนั้น แล้วทรงพระ
ราชวินิจฉัย พระราชวิจารณ์ไปทุก ๆ ข้อ จนหมดฉบับ
แล้วรวมพิมพ์เป็นเล่มสมุด ๑ ซึ่งเรียกชื่อโดยย่อว่า
“หนังสือพระราชวิจารณ์” ได้พิมพ์แล้ว ๒ ครั้ง แต่
เป็นหนังสือซึ่งผู้ศึกษาโบราณคดีนับถือกันมาก ท่าน
ทั้งหลายผู้อ่านหนังสือเล่มนี้ คงรู้จักหนังสือพระราช
วิจารณ์อยู่ด้วยกันโดยมากแล้ว ไม่จำเป็นต้องอธิบายข้ออื่น
นอกจากกล่าวว่าหนังสือจดหมายเหตุความทรงจำตอน ๑
ซึ่งหอพระสมุด ฯ ได้มาครั้งนั้น เป็นต้นเค้าของหนังสือ
พระราชวิจารณ์

(๗)

ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือพระราชวิจารณ์ เวลาล่วง
มาได้ ๘ ปี พระองค์เสด็จสู่สวรรคาลัยแล้ว หอพระ
สมุดฯ จึงมาได้หนังสือจดหมายเหตุความทรงจำอันอีก
ฉบับ ๓ เมื่อเดือนกรกฎาคม ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๕๙ นี้
ด้วยจันทิพรักษา (เนตร บุญยรัตพันธุ์) กับพระพิเรนทร
เทพบุตรีมีแก้ไขให้หนังสือต่างๆ แก่หอพระสมุดวชิรญาณ
ในหนังสือที่ได้มามีเรื่องจดหมายเหตุความทรงจำ ที่เป็น
ต้นเค้าของพระราชวิจารณ์ อีกฉบับ ๓ เรื่องความทรง
จำตั้งแต่ต้น แต่ฉบับที่ได้มาใหม่นี้เนื้อความยาวต่อ
ออกไปอีกประมาณเล่มสมุดไทย ๑ มีเรื่องพระราช
พงษาวดารต่อมาอีก ๑๔ ปี มาหมดฉบับถึงในแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีจอ
จุลศักราช ๑๒๐๐ พ.ศ. ๒๓๘๑

ตั้งแต่ความปรากฏว่า หอพระสมุดฯ ได้จดหมายเหตุ
ความทรงจำ มีเรื่องราวต่อจากฉบับเดิมที่พิมพ์ใน

(๘)

พระราชวิจารณ์ ก็มีผู้ยากอ่านกันมาก ใครได้ทราบ
ก็พากันถามกรรมกรหอบพระสมุดฯ ว่าเมื่อไรจะพิมพ์
หนังสือนี้ ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นว่า เรื่องจดหมายเหตุ
ความทรงจำ เป็นหนังสือซึ่งมีผู้ยากอ่านกันอยู่มาก
แต่เป็นหนังสือที่ออกไปด้วยสำราญประโยชน์ เพราะเป็นเรื่อง
พระราชพงษาวดาร แต่เป็นฉบับที่มีประวัติเนื่องใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังกล่าว
มาแล้ว เมื่อทูลให้กรมหมื่นอนุพงษ์จักรพรรดิทราบ
ก็พอพระทัย ข้าพเจ้าจึงได้ให้พิมพ์ถวายเต็มตาม
ฉบับที่ได้มาใหม่ . ความข้างตอนต้นที่ตรงกับฉบับเดิม
ได้ให้สอบกัน ถ้อยคำผิดกันอยู่บ้างแห่งไร ได้ลง
อธิบายหมายเหตุไว้เป็นคำคัญทุกแห่ง ดังจะปรากฏ
ต่อไปในหนังสือนี้

การพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุความทรงจำฉบับนี้
มีเหตุสำคัญเกิดขึ้นในทางโบราณคดี เนื่องด้วยพระ
บรมราชวินิจฉัย ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

(๘)

เจ้าอยู่หัว อย่าง ๑ คือว่า จดหมายเหตุความทรงจำ
ที่ได้มาใหม่ฉบับนี้ เนื้อเรื่องมีต่อดังมาจนบัดนี้

จุลศักราช ๑๒๐๐ ตามจดหมายเหตุในพระราชพงษาว
ดารรัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ปรากฏว่า
กรมหลวงนรินทรเทวีขึ้นพระชนม์ เมื่อปีกุน จุลศัก
กราช ๑๑๘๘ พระราชทานเพลิงพระศพที่พระเมรุทอง
สนามหลวง เมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๖ แรม ๑๔ ค่ำ
ปีชวด จุลศักราช ๑๑๘๐ เป็นข้อสงสัยเกิดขึ้นว่า ถ้
เช่นนั้นก็จะไม่ใช่กรมหลวงนรินทรเทวีแต่จดหมายเหตุ
ความทรงจำ ดังพระบรมราชวินิจฉัยในพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเรื่องในฉบับที่ได้มา
ใหม่ มีถึงมาภายหลังท่านขึ้นพระชนม์มาถึง ๓๐ ปี
ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะต้องวินิจฉัยความสงสัยนี้ พร้อม
กับที่ให้พิมพ์หนังสือจดหมายเหตุความทรงจำฉบับนี้
จึงได้เรียบเรียงข้อวินิจฉัยของข้าพเจ้าพิมพ์ไว้ข้างท้าย
หนังสือด้วย ที่เอาวินิจฉัยไปพิมพ์ไว้ข้างท้าย ด้วย

(๓๐)

อยากจะให้ท่านทั้งหลายได้อ่านตัวจดหมายเหตุนี้ให้
ตลอดก่อน จะได้ช่วยกันวินิจฉัย

ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า ท่านทั้งหลายผู้ที่ได้รับแจกหนังสือ
เล่มนี้ไป คงจะมีความยินดีที่จะอ่านหนังสือเรื่องนี้ แต่
คงจะมีความยินดีอนุโมทนาพระกุศลบุญราศี แด่ความ
กตัญญูกตเวทีของพระเจ้าวรวงษ์เธอทั้ง ๕ พระองค์
แด่กอบด้วยน้ำใจอารีแผ่ไมตรีจิตรอันวยพรขอให้หม่อม
ราชวงศ์หญิงหว่าง เจริญอายุ วรรณ ศุข พละ
ได้อายุเป้นประธานที่เคารพของบรรดาพระโอรสธิดา แด
นััดดา ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
จักรพรรดิพงษ์ ดิถีไปตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

อุไร ๑๖ พฤษภาคม

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๘

สารบัญจุดหมายเหตุความทรงจำ

พม่าด้อมกรุงเก่า	หน้า ๑
ขุนหลวงตากหัน	„ ๑
เดี่ยวกรุงเก่า	„ ๑
พม่าตั้งผู้รักษากรุงเก่า	„ ๑
ขุนหลวงตากได้เมืองชนบุรี	„ ๒
ขุนหลวงตากตีค่ายพม่าที่โพธิ์ดำนั่น	„ ๒
ขุนหลวงตากตีเมืองเหนือ	„ ๒
ขุนหลวงตากตีเมืองนครราชสีมา	„ ๓
เกิดความเรื่องหม่อมอณิหม่อมอุบต	„ ๓
ขุนหลวงตากหาโดยหม่อมอุบต	„ ๔
ท้าวทรงกันดาลเตือนพระสดี	„ ๕
เจ้าหอกลางประสูติครุฑทอง	„ ๕

ขุนหลวงตากดีเมืองนครศรีธรรมราช	หน้า ๕
ขุนหลวงตากได้ตัวเจ้านคร ฯ	,, ๕
ขุนหลวงตากส่งไฉยนางห้ามที่ประตูรเจ้า	,, ๖
ขุนหลวงตากดีเมืองสวางบุรี	,, ๗
ขุนหลวงตากดีกรุงกัมพูชา	,, ๗
ขุนหลวงตากกริ้วเจ้าถูกพระذنมที่ทรงส่งไฉย	,, ๘
มอญพวกพญาแจ้งเข้ามาพึ่ง	,, ๘
คึกคะแซว่นกพม่า	,, ๘
พระพันปีหลวงทิวศด	,, ๘
งานพระศพเจ้านราธิวงษ์	,, ๙
ตั้งเจ้านครกลับปกครองเมือง	,, ๙
ช้างเผือกถ่ม	,, ๙
ต้มเตีจเจ้าพระยากระษัตริย์ศึกดีเมืองจำปาศักดิ์	,, ๙
เรื่องมหาดาตังตัวเป็นผู้มีบุญ	,, ๑๐
ต้มเตีจเจ้าพระยาได้เมืองเวียงจันท	,, ๑๒
ประตูรเจ้าฟ้าสุพันธุวงษ์	,, ๑๒

(๓๓)

สมเด็จพระเจ้าพระยาเชษฐาธิราช

พระบางมากรุนขมบุรี

หน้า ๓๓

พิธีรับพระแก้วมรกต

,, ๓๓

ขุนหลวงตากทรงปลุกต้นไม้

,, ๓๕

ขุนหลวงตากขอราชธิดาพระเจ้ากรุงจีน

,, ๓๕

ฆ่าเจ้าน้ำกักญวน

,, ๓๖

ขุนหลวงตากกริ้วข้างใน

,, ๓๖

เกิดโกลีในกรุงธน

,, ๓๗

ประหารชีวิตหลวงประชาชีพ

,, ๓๘

เร่งเงินไพร่แซวงกรุงเก่า

,, ๓๘

ขุนแก้วคิดขบถที่กรุงเก่า

,, ๓๘

พระยาสรรรค์เป็นขบถ

,, ๓๙

ขุนหลวงตากยอมแพ้ ออกทรงบรรพชา

,, ๔๐

พระยาสรรรค์ขึ้นว่าราชการ

,, ๔๐

พระยาสรรรค์มึนเมาในท้องพระโรง

,, ๔๑

เกิดศึกกลางเมือง

,, ๔๑

สมเด็จพระเจ้าพระยาเอกทัศจากเมืองเขมร	หน้า ๒๒
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์	
ปราบดาภิเษก	,, ๒๒
ปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์	,, ๒๓
องเชียงสือลี้ภัยกักตึก	,, ๒๓
อ้ายบันทิด ๒ คนเข้าวังหน้า	,, ๒๓
ประหารชีวิตरणแก้ว	,, ๒๔
เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ไปตีเมืองญวน	,, ๒๔
ถวายพระเพลิงพระศพขุนหลวงตาก	,, ๒๔
เจ้าฟ้ากรมหลวงธิเบศร์บริพัตรขึ้นพระชนม์	,, ๒๔
สมเด็จพระนคร	,, ๒๔
สมเด็จพระแก้ว	,, ๒๔
คืนพระบางไปเวียงจันทน์	,, ๒๕
นามากบมะเด่ง	,, ๒๕
รบพม่าลาดหญ้า	,, ๒๕
ตีเมืองตานีแตกเมืองเชียงใหม่	,, ๒๕

ทำสังคายนาพระไตรปิฎก	หน้า ๒๖
ไฟไหม้พระที่นั่งอินทราภิเศก	,, ๒๗
พระยาทวายสงครามภักดี	,, ๒๗
ปฏิสังขรณ์วัดสระเกษ	,, ๒๙
ทรงผนวชเจ้าฟ้ากรมหลวงเด็หานุรักษ์	
นักองค์เอง แด่พระพงษ์นรินทร์	,, ๒๙
เกิดความท้งไฟในวัง	,, ๓๐
เกิดความข้างใน	,, ๓๐
สร้างราชรถ	,, ๓๐
ได้ช้างเผือกพระอินทร ไอยรา	,, ๓๐
งานพระเมรุพระอัฐิ	,, ๓๑
เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรณ์เรศสิ้นพระชนม์	,, ๓๑
อ้ายมาเข้าวัง	,, ๓๑
ล้มเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์ สิ้นพระชนม์	,, ๓๒
ล้มเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดีสิ้นพระชนม์	,, ๓๒
ฟ้าผ่าพระมหาปราสาท	,, ๓๒

งานพระเมรุสมเด็จพระที่นั่ง	หน้า ๓๒
ได้ช้างเผือกพระเทพกษัตร	,, ๓๒
ชุดคดของมหานาค	,, ๓๒
ฉลองวัดพระเชตุพน	,, ๓๒
ฉลองวัดสระเกษ	,, ๓๓
เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ ขึ้นพระชนม์	,, ๓๔
กรมพระราชวังบวร ฯ สวรรคต	,, ๓๔
เกิดความเรื่องเจ้าดำดวน, เจ้าอินทปัต	,, ๓๔
เจ้าฟ้ากุณฑลทิศาภิ	,, ๓๕
ตามพระยามรณะภาพ	,, ๓๕
กรมพระราชวังหลังทิวงคต	,, ๓๕
อุปราชากิเศก	,, ๓๕
ได้กัณฑ์เจ้าฟ้ากุณฑล	,, ๓๕
เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎาขึ้นพระชนม์	,, ๓๖
เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพขึ้นพระชนม์	,, ๓๖
รับสั่งให้กรมทูลเก็บอากรตลาด	,, ๓๗

งานพระเมรุเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ	หน้า ๓๗
ฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	,, ๓๗
สร้างวัดสุทัศน์	,, ๓๘
แห่พระศรีสุทนต์	,, ๓๘
เสด็จแห่พระศรีสุทนต์	,, ๓๘
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ประสูติ	๓๙
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์สวรรคต	๓๙
เกิดความเรื่องเจ้าฟ้ากรมขุนภานุรักษ์	,, ๓๙
ศึกพม่าตีเมืองถลาง	,, ๔๐
งานพระเมรุพระบรมศพ	,, ๔๑
ได้ช้างเผือกพระยาเสวตรบุญชู	,, ๔๑
พิธีตั้งดวงเจ้าฟ้ามงกุฎ	,, ๔๑
เกิดความเข้าใจ	,, ๔๑
ทรงสดกัฏยาบันประสูติวัดสุทัศน์	,, ๔๑
ซ่อมมณฑปพระพุทธบาท	,, ๔๒
ได้ช้างเผือกพระยาเสวตรไอยรา	,, ๔๒

พม่าแหกคุก	หน้า ๔๒
ประสูติเจ้าฟ้าอัมพร	„ ๔๒
ได้ช้างเผือกพระยาเสวตรศดักษณ	„ ๔๒
กรมหมื่นศรีสุเรนทร ดันพระชนม์	„ ๔๓
กรมหมื่นตันพระชนม์	„ ๔๓
กรมพระราชวังบวร ฯ ถวายยศ	„ ๔๓
สร้างสวนขวา	„ ๔๓
ฉลองวัดอรุณ ฯ	„ ๔๔
เกิดโรคบวชใหญ่	„ ๔๔
กรมหมื่นอินทรพิพิธดันพระชนม์	„ ๔๔
ตั้งคายนาถวมนนต์	„ ๔๕
ยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้า	
พระพุทธเลิศหล้านภาไลย	„ ๔๕
เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีดันพระชนม์	„ ๔๖
เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพอดิศัยดันพระชนม์	„ ๔๖
เจ้าฟ้ามงกุฎทรงผนวช	„ ๔๖

พระยาช้างเผือกด้ม	หน้า ๔๖
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโดยประชวร,,	๔๖
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโดยลัทธิวรคต,,	๔๗
ขอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ	
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	,, ๔๗
สร้างพระเมรุพระบรมศพ	,, ๔๘
งานพระเมรุพระบรมศพ	,, ๔๘
กรมหมื่นจิตรภักดีสิ้นพระชนม์	,, ๔๘
งานพระศพกรมหมื่นจิตรภักดี	,, ๔๘
ตรวจเสริญพระวิสุทธิคุณพระบาท	
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	,, ๔๘
รบชนะเวียงจันทน์	,, ๔๘
งานพระศพสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี	
แต่งานศพเจ้าพระยาอภัยภูธร	,, ๕๒
เจ้าพระยาราชสุภาวดีบรมราชวงษ์เวียงจันทน์	,, ๕๒
จับอนุเวียงจันทน์ได้	,, ๕๓

ฉลองวัดราชโอรสแถววัดอื่นที่ทรงปฏิสังขรณ์	หน้า ๕๔
กรมหมื่นสุนทรวิชัย ดันพระชนม์	,, ๕๔
เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราธิราช	
แด่กรมหมื่นนเรนทรบริรักษ์ ดันพระชนม์	,, ๕๔
เกิดไฟไหม้กัฏฐาพระนคร	,, ๕๔
กรมหมื่นสุนทรวิชัย ดันพระชนม์ ในไฟ	,, ๕๔
กรมหมื่นนเรศวร โยธิดันพระชนม์	,, ๕๔
นำมากบเถาะ	,, ๕๕
กรมพระราชวังบวร ฯ ถวายรศ	,, ๕๕
แผ่นดินไหวครั้งแรก	,, ๕๖
แผ่นดินไหวครั้งที่ ๒	,, ๕๖
เจ้าพระยาบดินทรเดชา เจ้าพระยาพระคลัง	
ไปตีเมืองญวน	,, ๕๗
พระเจ้าเวียงคานามมีพระราชดำณมา	,, ๕๗
ได้ช้างเจ้าพระยามงคุดให้คืน แด่เจ้าพระยา	
มงคุดนาสินทร์	,, ๕๘

พระองค์เจ้าถิษณาดำรงพระชนม์	หน้า ๖๓
สมเด็จพระพันวษาสิ้นพระชนม์	,, ๖๓
งานศพเจ้าคุณวังหลวง เจ้าข้างในทองอยู่วังหลัง	
แดกรมหมั้นเจ้าผู้บุตร	,, ๖๓
ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	,, ๖๓
ได้พระบางมาครั้งที่ ๒	,, ๖๔
ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน	,, ๖๔
โบสถ์วัดพระเชตุพนพัง	,, ๖๕
จัดการอากรขนอนตลาด	,, ๖๖
สมเด็จพระศรีสุตาโดย สวรรคต	,, ๖๖
ตั้งพระศพสมเด็จพระศรีสุตาโดย	,, ๖๗
เสด็จแปรเสถานจากพระมหาปราสาท	
มาประทับพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน	,, ๖๗
คดีเจ้าพระเมรุ	,, ๖๗
สมเด็จพระบรมราชาได้มาแต่เมืองน่าน	,, ๖๘
นตองวัดหนึ่ง	,, ๖๘

ชักพระประธานวัดสุทัศน์ ๑	หน้า ๖๘
แห่พระประธานวัดสุทัศน์ ๑	„ ๖๘
เจ้าพระยาบดินทรเดชาไปเมืองพระตะบอง	„ ๗๐
ปลุกพระเมรุสมเด็จพระศรีสุตาโดย	„ ๗๐
กรมหลวงเทพพลภักดิ์ ถิ่นพระชนม์	„ ๗๐
ยกยอดฉัตรพระเมรุ	„ ๗๐
ฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	„ ๗๐
งานสมโภชพระบรมธาตุที่พระเมรุ	„ ๗๑
งานสมโภชพระบรมอัฐิที่พระเมรุ	„ ๗๑
แห่พระศพสมเด็จพระศรีสุตาโดย	„ ๗๒
ช้างเผือกพระเทพกษัตริย์	„ ๗๓
งานพระเมรุพระศพกรมหลวงเทพพลภักดิ์	„ ๗๓

จดหมายความทรงจำ

๑ กรุงเก่าพม่ายกมา ๕๐๐๐ ต่อมประชิดตั้งค่าย
บ้านรจัน, โพธิ์สามต้น ค่ายใหญ่ล้อมรอบ เกาะเมือง
อยู่กลาง พลในเมืองขึ้นหน้าที่ประจำช่องเดิมมาเมือง
ถึง ๗๐๐๐๐๐ ประจวบทุกหน้าที่ มิให้ยิงสู้ข้าศึก แผ่นดิน
ต้นอยู่น้ำที่วัดแก้ว ได้ยิงสู้พม่าครั้งหนึ่ง ต้องขาดโทษ
มิให้ยิง ให้แจ้งค่าตาก่อน พม่าล้อมไว้สามปี แผ่นดิน
ต้นหนีออกจากเมือง กับผู้คนพรวิคพวก ๕๐๐ มีบงกช
ติดมือแต่ท่าน • หนีข้ามฟากไปตะวันออก ฯ

๑ ณวัน ๗ ๕ คำ หนีออกจากเมือง พม่าชุด
อุโมงค์เข้าเผาเมือง ได้ด้านวังนำก่อน ฯ

๑ ณวัน ๗ ๕ คำ ฤกษ์กราช ๑๓๒๘ บัญญนพศก
เพทายามเค็ช เข้าเมืองได้ กวาดครัวอ่อนหย่อนสาย
เชือกให้ลงตามช่องใบเดมา ประตูเมืองไม่เปิดให้ออก

กตางคินอยู่ลึก ๑๕ วัน ตั้งให้นายทองตุ้กเป็นเจ้าอยู่
โพธิ์ดามคัน ให้นายกองบุญส่งเป็นเจ้าเมืองชนบุรี
พม่าเด็กทัพกลับไป ๗

๑ แผ่นดินคันกับไพร่ ๕๐๐ ไปปะพระเชียงเงิน ให้
พลายแหวนกับพังม้วน^๒ ทรง ไปตีเมืองตราด เมือง
จันทบุรี ตั้ระยอง เมืองชล เข้าปากน้ำเมืองชนบุรี
ณเดือน ๑๒ ปีกุญนพศก มีแต่ทราภคัพเผาเสีย คนโทษ
อยู่ดองดาม ๓๐๐๐ ๗

๑ ไปตีโพธิ์ดามคันได้หม่อมเจ้ามิตร หม่อมเจ้า
กระจาด ได้ปืนใหญ่พม่าเอาไปไม่ได้ค้างอยู่ ให้ระเบิด
เอาทองดงดำเถา ซื่อเข้าถึงตะ^๕ ๓^๒ เพียงคนโซไว้ได้
กว่า ๑๐๐๐ ๗

๑ ไปตีเกยไชยถูกปืนไม่เข้า ไปตีพิศณุโลกได้
หม่อมฉิมถูกเจ้าฟ้าจิตร ในพลายบุรีถูกดับมา ถวาย

๑ ฉบับโน้นว่า นาขบุญสง

๒ ,, ,, พังหมอน

พระเพลิงที่นั่นด้วยยามรินทร์ เจ้าแผ่นดินกรุงเก่า มีการ
 สัมโภชพร้อมเสร็จ ฯ

๑ ณ บัณฑุกัมพูทักษิณ ไปตั้งเมืองนครราชธานี
 กรมหมื่นเทพพิพิธ เจ้าศรีสังข์ ไปอยู่พิมาย ค่อยรับ
 ประจันกัน จับได้กรมหมื่นเทพพิพิธ บุตรชาย ๒ บุตร
 หญิง ๑ กับเจ้าศรีสังข์ กรมหมื่นเทพพิพิธ ท่านให้
 ดำรงโทษเสีย เจ้าศรีสังข์หนีไปเมืองขอม บุตร
 กรมหมื่นสุนทรเทพ หม่อมประยงค์ โปรดให้เป็น
 เจ้าอนิรุทธเทวา บุตรกรมหมื่นจิตรสุนทร หม่อมกระจาด
 ให้ชื่อบุชบา บุตรกรมพระราชวัง หม่อมเจ้ามิตร
 ประทานชื่อประทุม บุตรกรมหมื่นเทพพิพิธ หม่อม
 มงกต หม่อมพยอม^๓ พี่หม่อมอุปตบุตรเจ้าฟ้าจิตร
 เที่ยงเดิมอกันทั้งผู้คน แต่โปรดหม่อมฉิม, หม่อม
 อุบล ประทมอยู่คนละข้าง ฯ

๑ วิบัติหนักเกิดพระวิสูตร รับสั่งให้ชดฐาบาด ชาญ

๓ ฉบับโน้นว่า หม่อมพกลม

ญเบศร์ ฝรั่งคนโปรดทั้งคู่ ให้เข้ามาได้จับหนูได้ทีเดียว
ในทีเดียว เจ้าประทุมทูลว่าฝรั่งเป็นชู้กับหม่อมนิม,
หม่อมอุบล, กับคนรำดีคน เป็นหกคนด้วยกัน รับตั้ง
ถามหม่อมอุบลไม่รับ หม่อมนิมว่ายังจะอยู่เป็นมเหสี
รัชชนิญา มาตายตามเจ้าพ่อเถิด รับแปลคดียหมด
ให้เขียนเอานาเถิดอรด ทำประจานด้วย แค้นล่าหัด
ประหารชีวิตร ฆ่าอกเขาเถิดอทา คัดมือคัตเท้า ฯ

๑ ลำเรวโทะเสด็จแล้วไม่สบายพระไทย คิดถึง
หม่อมอุบล ว่ามีครรภ์อยู่สองเดือน ครั้นว่าจะตาย
ตามหม่อมอุบล ว่าใครจะตายกับกูบ้าง เด่มเมื่อย
กรมหมื่นเทพพิพิธว่าจะตามเสด็จ หม่อมทองจันทร์
หม่อมเกษ^๔ ตั้งบขบา จะตามเสด็จด้วย ประทานเงิน
คนละ ๑ ชั่ง ให้บงัดกุดตัว ทองคนละ ๑ บาท ให้ทำ
พระ แล้วให้บงัดในแพหยวก นิมนต์พระเข้ามาบงัดกุด
แล้วจะประหารชีวิตรคนที่ยอมตามเสด็จนั้นก่อน แล้ว

ท่านจะทรงพระองค์ท่านตามไปอยู่ด้วยกันเจ้าข้า พระ
 ด้^๔ค^๕พินเพื่อน ๗

๑ เจ้าคุณใหญ่ท้าวเจ้าคุณทรงกันดาล^๕ กับเตี้ย
 หม่อมทองจันทร์ นิมนต์พระเจ้ามาลาก ชุ่มชุมดังมี
 ถวายพระพรขออย่าให้ทำ หากควรไม่ ว่าที่จะได้พบกัน
 นั้นหามิได้ แล้วถวายพระพรขอชีวิตไว้ ได้พระด้^๕ค^๕ค^๕กัน
 สัมประดี ประทานเงินเดิมให้แก่ผู้รับตามแต่ดังนี้ ๗

๑ เจ้าหอกลางประสูตรเจ้าเป็นพระราชกุมาร
 แผ่นดินไหว ๗

๑ น^๕ด^๕ด^๕น^๕ไปรดปล่อยคนโทษในคุกชั้น หมายถึง
 ส้มโกล^๕เจ้าฟ้าน้อย แล้วเสด็จไป^๕ต^๕เมืองนคร เสด็จ
 ไปทัพเรือ ทรงเรือพระที่นั่งศรีจักร์หาด เข้าปากน้ำ
 เมืองนคร ณวัน ๗ ๓๐ ค่ำ ฤกษ์กราช ๑๓๓๓ ป^๕น^๕น^๕
 เอกศก ๗

๑ เจ้าพระยายมราช เจ้าพระยาอภัยราชา เจ้า

พระยาดาฤทธรงค์ ยกทางสถิตมารคสามทัพไม่ทันเสด็จ
เข้าเมืองได้แต่เป็นวัน ทรงพระพิโรธ คาดโทษให้ตาม
เจ้านครที่หนีไปอยู่เมืองจนะ พระฤทธิเทวาเจ้าเมืองรู้ว่า
กองทัพยกติดตาม กัดพระบารมี ดั่งตัวเจ้านคร กับ
พวกพ้องพงษ์พันธุ์ ทังครุฑหึง เครื่องประดับ เงิน
ทองราชทรัพย์ สิ่งของสิ่งถวายมาพร้อม เสด็จลงมา
สมโภชพระบรมธาตุ มีครุฑหึง แล้วให้ตั้งแห่ระ
ดำนสามวัน เสด็จอยู่นาน จนจันทายลัมภาเอาของ
ปากลัมภามาถวาย จึงให้เจ้าดาราสรีวงศ์อยู่กินเมือง
เสด็จกลับมารุงชนบุรี ฯ

๑ นางห้ามประสูตเจ้า ท่านตั้งได้ชื่อว่าเรียกหน
เดียว มีใช้ลูกของท่าน รับสั่งให้หาภรรยาขุนนาง
เข้าไปถาม ได้พยานคนหนึ่ง ว่าฉวไปหาหนเดียว
มีบุตร จึงถามเจ้าตัวว่าท้องกับใคร ว่าท้องกับเจ๊ก
เขียนต้นชีวิตในผิวยาว แต่เจ๊กนั้น สมเด็จพระพุทธ
เจ้าหลวงพระไอยกาเอาไปฝังไว้ ฯ

๑ บัณฑิตโทศก ไปตีเมืองธวัชคบุรี พระนางมี
 ช้างเผือกตกบ้านออก ยังไม่จับหน้ำ รู้ว่าทัพเมืองไค
 ยกขึ้นไปจะรบเอาช้างเผือก จึงได้ยงหน้ำว่าช้างนักบุญ
 เมืองเหนือ ให้รับหน้ำเมืองเหนือ คุ้มบุญเมืองไค
 ให้รับหน้ำเมืองไค รับหน้ำเมืองไค พอตัฬถึงเข้า
 ตัได้เมือง พระนางพาช้างหนึ่ ติดตามไปพบช้าง
 อยู่ชายป่าแม่น้ำมัต ได้มาถวาย รับตั้งให้ดัมโกษ
 นางพระยาแล้ว ให้รับครผู้หญิงขึ้นไปดัมโกษพระนาง
 ๗ วัน แล้วเสด็จไปเยี่ยมเมืองพิศณุโลก ดัมโกษ
 พระชินราชพระชินศรี ๗ วัน มีตครผู้หญิงเสร็จแล้ว
 แล้วเสด็จกลับมากที่หาดสูง เสด็จทรงพลายแหวนประหาร
 ชีวิตผู้ทำผิดคิตมิชอบเสร็จแล้ว ให้พลายแหวนเปน
 พระยาปราบ พังม้วนเปนแม่นมนางพระยา แล้ว
 เสด็จกลับมากกรุง ฯ

๑ ฉบับเกาะไปตีกัมพูชา, พุทโธมาศก็ได้ เสร็จ
 กัมพูชา ให้องค์รามอยู่กินเมือง พุทโธมาศให้พระยา

พิพิธว่าราชการเป็นพระยาราชาศรัย^๕ .ได้เจ้านำ^๖ก
 เถา^๗เอี้ย ขัณฑ์นครอบครวเข้ามาเมืองชนบุรี ๗

๑ ประชุมอยู่แหว่เลี้ยงดูกษัตริย์ที่ข้างหน้า กริ้วว่า
 ทุมันหาเอาไปกับแม่นันไม่ ยังจะทำพันธ^๘ไว้อีก ส้มเต๋จ
 พระไอยกาทราบทรงพระดำริห์ระแวงผิด จึงสั่งให้เจ้า
 วังนอก ว่าสุดแต่เธอ ก็ทำตามกระแสรบ^๙ตั้ง ตำ^{๑๐}เร่จ
 โทษ^{๑๑}เอี้ย ๗

๑ บีมโรงเมืองมตะแตก พระยาเจ่งพาครว^{๑๒}หันมา
 พังพระบารมี พระยาเจ้าบ้านแขเมืองอยู่ไม่ลงมา เด็ด^{๑๓}จ
 ฐน^{๑๔}ไปด^{๑๕}ไม่ได้ ถอยดำ^{๑๖}ทัพยังอยู่เนิน รือ^{๑๗}ก^{๑๘}ด^{๑๙}บ^{๒๐}ชน^{๒๑}ไป
 ด^{๒๒}เชียงใหม่ ก^{๒๓}ด^{๒๔}บ^{๒๕}ด^{๒๖}ง^{๒๗}มา ณ^{๒๘}ป^{๒๙}ด^{๓๐}าย^{๓๑}บ^{๓๒}พ^{๓๓}ม^{๓๔}าย^{๓๕}ก^{๓๖}ไ^{๓๗}ด^{๓๘}ห^{๓๙}ด^{๔๐}ง^{๔๑}มา
 ห้าทาง^{๔๒}ด^{๔๓}ว^{๔๔}น^{๔๕}ท^{๔๖}พ^{๔๗}ห^{๔๘}ม^{๔๙}นั้น แต่^{๕๐}ด^{๕๑}ู^{๕๒}ร^{๕๓}บ^{๕๔}ก^{๕๕}น^{๕๖}อยู่^{๕๗}เป^{๕๘}น^{๕๙}ด^{๖๐}ำ^{๖๑}ม^{๖๒}บ^{๖๓}ี^{๖๔}เอ^{๖๕}ย^{๖๖}
 พิศณุ^{๖๗}โลก ก^{๖๘}ด^{๖๙}บ^{๗๐}ช^{๗๑}ด^{๗๒}อ^{๗๓}โม^{๗๔}ง^{๗๕}ค^{๗๖}เ^{๗๗}า^{๗๘}ไป^{๗๙}ค^{๘๐}ำ^{๘๑}ย^{๘๒} พ^{๘๓}ม^{๘๔}ำ^{๘๕}ด^{๘๖}ก^{๘๗}อ^{๘๘}ก^{๘๙}
 จ^{๙๐}าก^{๙๑}ค^{๙๒}ำ^{๙๓}ย^{๙๔} รือ^{๙๕}ด^{๙๖}ง^{๙๗}ด^{๙๘}็^{๙๙}ม^{๑๐๐}ก^{๑๐๑}ด^{๑๐๒}าง^{๑๐๓}แ^{๑๐๔}บ^{๑๐๕}ด^{๑๐๖}ง^{๑๐๗} จ^{๑๐๘}ับ^{๑๐๙}ได้^{๑๑๐}พ^{๑๑๑}ม^{๑๑๒}ำ^{๑๑๓}แม่^{๑๑๔}ท^{๑๑๕}พ^{๑๑๖}ไ^{๑๑๗}ห^{๑๑๘}ย^{๑๑๙}
 ได้^{๑๒๐}พ^{๑๒๑}ม^{๑๒๒}ำ^{๑๒๓}ห^{๑๒๔}ด^{๑๒๕}าย^{๑๒๖}ห^{๑๒๗}ม^{๑๒๘}นั้น พ^{๑๒๙}ม^{๑๓๐}ำ^{๑๓๑}ด^{๑๓๒}ก^{๑๓๓}เ^{๑๓๔}ล^{๑๓๕}ก^{๑๓๖}ท^{๑๓๗}พ^{๑๓๘}ไป ๗

๑ ส้มเต๋จพระพันปีกรมพระเทพามาตย์ประสู^{๑๓๙}วร^{๑๔๐}หนั^{๑๔๑}ก

อยู่แล้ว เสด็จสู่สวรรคาลัย เสด็จมาตั้งเขาวงกตโดย
สูง แด่ดลสายตา ถวายพระเพลิงบนยอดเขาเดรัจฉาน ๗

๑ เจ้าแต่ง เจ้าดารา อยู่เมืองนครขึ้นพระชนม์
รับพระศพเข้ามาประทานเพลิงวัดบางยี่เรือ มีการสม
โภชพร้อมเสด็จแล้ว ๗

๑ บุตรเจ้านครเก่าเป็นต้นหมอก มารดาเจ้าทัพพงษ์
เจ้าได้ขอบเศษ โปรดรับสั่งให้เจ้าดาไปเป็นเจ้าแผ่นดิน
เมืองนครศรีธรรมราช ให้รับพระโองการ เมื่อรับ
พระเสวนี้ ให้ฝึกนครผู้หญิงเป็นเครื่องประดับ มารดา
เจ้าเทียบที่กรมบริวารภักดีศรีสุตารักษ์ โปรดให้ถูกเขย
ไปเป็นผู้ช่วยราชการเมืองนคร ได้กลับคืนไปเมือง
บมแม่ปลัดศก ๗

๑ บัวอกเขี้ยวสันตวรคุณ นางพระยาถม ๗

๑ เดือนอ้าย ตุลาคม ๑๑๓๘ ปรกานพศก เจ้าฟ้า
กระษัตริย์ศึกยกทัพไปตีเมืองปากศก เมืองโขง

เมืองอศมบอ กลับมาเดือน ๓๐ บัจจถัมฤทธิศก ณ เดือน
 ข้ายบัจจถัมไปตีเมืองศรีรัตนาคนหุต ยังตั้งมั่นด้อม
 อยู่แรมบิ๋บ ยังไม่เข้าเมืองได้ ฯ

๑ ฝ่ายผู้รักษากรุงเก่า เชื้อถ้อมหาดาว่า ผู้บุญ
 จะมารอถ่ายการนำ จะชนทรวัย ชนสร้างวัดพระราม
 ผูกโครงช้างเผือกผู้ดำดำ ผ้าขาวหุ้มโครง ผ่าดำหุ้มงา
 เพดาเย็นรอน ๆ ชรบ้างไว้วัดถมชวราช คนที่ไม่รู้ด้วย
 ในกตเชื้อถ้อมมาก เมืองมื่อต่าง โทกอยู่วัดสังขจาย
 ชอนายาเส้นหัดวงอาญาจักร หม้อตะห้าดำดิ่ง ไป
 ประดมมหาดาวัดพระราม ได้แจกลงมาถึงช้างใน
 วิเศษต้นเจ้าแก้วเจ้าได้ทำด้วยกันหลายคน ผู้รังกรรมการ
 หดงเชื้อถ้อมหมด จะได้รอกถ่ายการนำก็ห้ามได้ มหาดา
 คิดกตพ้อดวงถ่ายเททรวัย ผู้เชื้อถ้อมมาบูรณะทำบุญ
 ด้วยเปนอันมาก จนได้บิณฑของพระเกือบแฉ่ว กิตติศัพท์
 รั้งมาถึงท่านราชาคณะ พระพนรัตน์วัดระฆังถาวร
 พระพร รั้งตั้งให้มนต์มหาดาตลงมาณวัดแจ้ง ให้ชุมนุม

ดั่งนี้ได้แจ้งดูตามตามกิจสมณะ มหาดาว่า จะบูรณะ
 วัดที่ชำรุดพม่าเผาเสีย จะบูรณะปฏิสังขรณ์พระวิหาร,
 พระอุโบสถ, พระพุทธรูป, เจดีย์ฐาน, ขึ้นดั่งเก่าโดย
 อดิบัณญา พระพนรัตนถวายพระพร แผ่นดินต้น
 เห็นด้วย รับสั่งให้มหาดาขึ้นไปสร้างวัด อิมเอิบ
 กำเวบอิทธิฤทธิ์ว่าจะฆ่าไม่ตาย ได้กลับขึ้นไป ผู้คน
 หลงใหลเชื่อว่ามหาดาัมบุญจริง จะชี้ข้างเลือกผู้ว่าดำ
 ขึ้นปราสาทสุริยาอมรินทร์ เมื่อมหาดากลับขึ้นไป รับสั่ง
 ให้สุริยภักดีธรรมาแต่งขึ้นไปฟังดูแนบคาย ว่าจะศรัทธา
 จริงหรือจะคิดปนการแผ่นดิน ดูแนบคายให้แน่ สุริย
 ภักดีธรรมาแต่งเพลาส่งดีถือดาบเดินขึ้นไปบนปรางวัด
 พระราม เห็นมหาดาบนอนต้นอยู่ในปรางแต่ต้องคนกับ
 ที่เรียกพระท่าย่นา มหาดาตกใจกลัวยกมือคำนับ
 อดิภิกษสมณะ เขาซักว่า ได้เงินทองเอาไปเสียไหน
 มหาดาว่าถ่ายเทกัน เอาไปไหม้มา เห็นเปนกลโกหกแน่
 กลับลงมาพูด จึงรับสั่งให้เจ้าลูกเธอ กรมอินทร

พิทักษ์ขึ้นไปจับ เชอเมตดาด้ตัวที่หลงทำบุญด้วย
 มหาดา ให้ผู้พายกระทุ้งให้ร้องขึ้นไป ที่ได้ยินเสียง
 ออฮ้องหนีได้มวก ที่ยังอยู่ในบริเวณวัดนั้นจับดังลงมา
 ทั้งผู้รุกรมการกรงเก่า ข้าราชการที่อยู่แขวงกรง
 หลงเชื่อถือจับดังลงมาหมด รับสั่งว่าคงเดโชทำยหน้า
 จักุดดมภ์ ยังขาดแต่พระยายมราชอยู่ในรวงโทษ
 ฝากไปกับมหาดา วิเศษค้นเก่าแก่ยายเตยง ที่ได้ทำยา
 เมืองมอต่างดั่งอาญาจักรไปประจบกับมหาดา รับสั่ง
 ให้ประหารชีวิตรเดียด้วยกัน แต่มารดาเจ้ากับอยู่งาน
 ดีคนด้วยกัน ลงพระราชอาญาคนตระว้ยจำไว้ ๗

๑ เจ้าฟ้ากระษัตริย์ศึกเข้าเมืองได้ณวัน ๒ ๓ ๑๐ คำ
 เจ้าเมืองหนี ได้พระแก้วพระบาง ๗

๑ พระไอยกาเข้าเมืองได้ ๓ วัน เจ้าตุกทรงครมภ์
 ประสูตรเจ้าณวัน ๖ ๗ ๑๐ คำ ประสูตรเป็นพระราช
 กุมาร ประโคมแดรดั้งชัณฑ์ของไชย แมงมูมทั้งไช
 จังจกคกพร้อมกัน แมงมูมอนิจกรมม จังจกไปได้

๑๒ วันเจ้าแม่สิ้นพระชนม์ ส่วนเจ้าถูกให้พระพี่นางเธอ
 เขาไปเลี้ยง ให้นามเจ้าสุพรรณวงษ์ ศพนั่นก็ออกฎิไ
 ญวัดบางยี่เรือ ให้ประโคมทกเพลา ฯ

๑ ณ เดือนอ้าย มีศุภอักษรขึ้นไปถึงเจ้าฟ้ากระษัตริย์
 คึก ว่าสำเร็จการศึกษาแล้วให้กลับลงมา บุตรนั้นเสียแล้ว
 ยังแต่หลานเป็นผู้ชาย แล้วรับสั่งให้หาเจ้านครด้วย
 เจ้าฟ้ากระษัตริย์คึกทราบแล้ว เรงรับการที่จะส่งพระ
 พุทธปฏิมากรแก้วมรกตลงมา ประทับแรมมาถึงกรุงเก่า
 ณวัน เดือน ๔ รับสั่งให้ตั้งพลับพลาที่ประทับณบาง
 ษรณี่ส่วนมะปราง ฯ

๑ ณวัน ๕ คำ ฤกษ์กราศ ๑๑๔๒ ปีชวดโตศก
 รับสั่งให้ช่างในตงเรือประพาศสี่ดำ ช่างนำสี่ดำ ให้
 เจ้านครแต่งประพาศสองดำ หกดำด้วยกัน ให้พร้อม
 ดำแต่คี่สิบเอ็ด เรือข้าราชการสวนเรือพระที่นั่งเจ้า
 คันธวงษ์ถมนาวัดระฆัง พิเลียงทงดีรับเสด็จไว้ได้ พอ
 สว่างเรือประพาศช่างในถึงนำวัดไชยชนะสงคราม ดวง

พระศุริยเยียมเพียงปลายไม้ ถูกขบหนักริต รูปเมฆ
 เป็นอาวูรผากตางดวงพระอาทิตย์เป็นอัสจรรย พอสาย
 งามถึงพร้อมกันที่ประทับ ทราบว่าเรือที่นั่งพระองค์
 เจ้าคนธวัช เรือข้าราชการสวนเรือเจ้าเดิม พี่เลี้ยง
 ทั้งสี่รับเสด็จไว้ได้ กรวบทอนพันหนึ่ง ให้ถึงพระราช
 อาณาคนธะว้อย ฝ่ายคนธะห้าสิบ ขุนนางบรรดา
 ตามเสด็จให้ถึงพระราชอาณาภรรยาแทนผัว ๆ จะได้เฝ้า
 พระแก้ว เสด็จจากด้นรับพระแก้วพระบางลงมา เรือ
 ประพาศดอกสร้อยดั่งกรวาม มโหรีพิณพาทย์ตรโชน
 ดงแพ ดอยเต็นมาตามกระแฉดมารค พยัหายตรา
 กระบวนเรือ ประทับท่าวัดแจ้ง เชิญพระแก้วขึ้นทรง
 พระยานุมาศแห่มาณโรงพระแก้วอยู่ที่ท้องสนาม พลับ
 พลาเสด็จอยู่กลาง ตครผู้หญิงตครผู้ชายอยู่คนละข้าง
 เงินโรงผู้หญิง ๓๐ ชั่ง เงินโรงผู้ชาย ๕ ชั่ง มี ๗ วัน
 คั่นกัตปฤกษ์ ๔ คั่น ๆ ละ ๓ ชั่ง บรรดาการมโหรีศพ
 ดม โขพร้อมเครื่องเล่น ดอกไม้พุ่มระทากัณเฑียร

วันละ ๑ ชั่ง แจกทานคนแก่อายุ ๖๐ $\frac{๑}{๒}$ อายุ ๘๐ $\frac{๒}{๓}$
 อายุ ๑๐๐ $\frac{๒}{๓}$ ส้มโพลั่ววันสัตตवार ให้มีตครผู้หญิง
 ประชันกับตครเจ้านคร วันหนึ่งเงินโรงตะ ๕ ชั่ง ตครหลวง
 แบ่งออกประชันกันเองโรงตะ ๕ ชั่ง มีอีกสามวัน ถวาย
 เงินกัณฑ์นาให้ซื้อทองคำเครื่องประดับพระแก้ว ๑๐๐ ชั่ง
 เสร็จการส้มโพลั่ว ให้ทอผ้าไตรเอกไตรตะ ๑ ชั่ง
 ร้อยไตร ถวายทั้งวัด ถวายเงินไปที่วัดชำระตุครำครำ
 ในแขวงกรุงธนบุรีวัดละ ๑๐ ชั่ง ให้เจ้าวัดจัดแจง
 ทำเครื่องบนขึ้นบูรณะปฏิสังขรณ์โดยกำลังสมณะเป็น
 หลายวัด ฯ

๑ ให้ปลูกไม้ไผ่ ๑๐๐๐ ไม้แก่น ๑๐๐๐ ไว้ทำท่านผู้
 มีบุญจะมาขำน้ำ จะได้สร้างปราสาท ไม้ไผ่จะทำ
 รางร้าน ไม้แก่นจะได้ทำเสาศาปราสาท ปลูกไว้
 สำหรับผู้มีบุญจะมา พระองค์ท่านจะเหาะแล้ว ฯ

๑ ให้แต่งตำเภอสั่งพระราชสาส์นไปถึงพระเจ้า

๔ ฉบับโน้นว่า ไม้แก่นปลูกในถ่อตั้งเสาศาปราสาท

๕ ,, ,, ทรง

บกกิ่ง ว่าจะขอตักสาวพระเจ้าบกกิ่ง ให้เจ้าพระยา
ศรีธรรมราชผู้เฒ่า กับหัตถวงนายฤทธิ หัตถวงนายศักดิ์
เป็นราชทูต หุ้มแพรมหาดเล็กเดวไปมาก แต่งเครื่อง
บรรณาการไปก่ต้าวขอตักสาวเจ้าบกกิ่ง ฯ

๑ ตั้งพระราชดำณไปแล้ว เขาฟ้องว่าญวนเขมร
รักกันคิดขบถต่อแผ่นดิน รับสั่งให้ประหารชีวิตเจ้าหน้าก
เฒ่าเอี้ยลูกชาย บรรดาพวกญวนฆ่าเสียครึ่งนั้นมาก ฯ

๑ แล้วกริ้วข้างในนางอยู่งาน ตักขุนนางไม่ให้
ให้เก็บตักพลเรือนชาวตลาด ญวนงานกตางยกขึ้นไป
เป็นนางอยู่งาน มารดาเจ้าอยู่งานเก่าให้เป็นเชยใจโทษ
นุ่งคาดัดงาผ้าห่มผ้าดัว^{๑๐} จึงขับเจ้าหอกตางไปอยู่
ที่วังนอก เจ้าตักเชยทรงผนวช แล้วเงินนอนเจ้าตักเชย
ข้างในองค์ละ ๓๐๐ ชั่ง ทองเครื่องประดับ ๑ ชั่ง มอบให้
พี่เลี้ยงนางนมคุมของไว้ พี่เลี้ยงยกขึ้นไปเป็นส้มศรีส้ม
ทรง ดูพระจิตรพิณเพื่อนเฝ้า^{๑๑} แต่มาญวน มีใจทยฟ้อง

๑๐ ลับโน้นว่า นุ่งเล็ดงา ห่มผ้าาสลึง

๑๑ ,, ,, เข้า

ว่าชายเข้าเกิดต้องดำเภามาราย ๆ จนกลางปีนั้นได้ขึ้น
 ข้าราชการกรมพยุหยา ว่าเขมรคงยกมาต่อมพยุหยาเพื่อสร
 ยังแต่ตูกองค โทนองค์เองได้สรวบว่าราชการอยู่ เจ้าฟ้า
 กระษัตริย์ศึกเสด็จไปปราบกัมพูชา ทพหัวเมืองพร้อม
 กรมอินทรีพิทักษ์ตามนวลเสด็จกับทพหัวเมือง ฯ

๑ อยู่ภายหลังถึงกรุงธนบุรีเกิดโกลี พันศรีพันดาเปน
 ต้นฟ้องว่าขุนนางตราษฎรชายเข้าเกิดต้องดำเภา โยธา
 บัติผู้รับฟ้องกราบทูล รับสั่งให้เร่งเงินที่ขุนนางตราษฎร
 ชายเข้าเกิดอ ให้เขียนเร่งเงินเข้าทงพระคลัง ร้อนทุก
 เล่นหย้า สมณาประชาราษฎรไม่มีศุข ยุคเข็ญเป็นที่
 สุดในปลายแผ่นดิน เงินในคลังในหาย ๒,๐๐๐ เหยียน ๆ
 ๓ ๑ บาท ๓ ๑๑๑ ๑๑๑ ๑๑๑ ๑๑๑ ๑๑๑ ๑๑๑ ๑๑๑ ๑๑๑ ๑๑๑
 เรียกหาไม่ได้ ชาวคลังต้องเขียนได้ไฟอย่างแค้นสาหัส
 ทำนส่งไยว่าข้างในคโมยเงินในคลัง จนพระมาตุจฉา
 พระพี่นางเธอ ให้จำหม่อมเจ้านักดาแทนมารดาเจ้า

แทนอย่างาน คนรำใหญ่ให้เขียนคนละ ๑๕๐ คนละ ๑๐๐
 คนละ ๕๐ คนรำเล็กให้พ่อให้แม่พี่น้องทาสรับพระราช
 อาญา $\frac{๑}{๑๐๐}$ ให้เจ้าตัวแต่คนละ ๒๐ ที่ คนละ ๑๐ ที่
 ตามรับตั้ง ๓

๑ หลวงประชาชีพ โจทย์ฟ้องว่าชายเข้า รับตั้งให้
 ตัดศีรษะเข้ามาถวายที่ใต้จอกออกทอดพระเนตร เหตุ
 ผลกรรมของตัว พ้นแผ่นดินร้อน ราษฎรเหิมอนผลไม่
 เมื่อต้นแผ่นดินเย็นด้วยพระบารมี ชุ่มพินขึ้นผลจนมีแก่น
 ปดายแผ่นดินแค้นร้อนรุมส้มรากโคน โคนล้มถมแผ่นดิน
 ด้วยสิ้นพระบารมีแต่เพียงนั้น ๓

๑ ผู้รักษากรุงเก่า พระชิตณรงค์ ผูกขาดขึ้นไป
 จะเร่งเงินไพร่แขวงกรุงเก่าให้ได้ โดยจำนวน ๕๐๐ ซึ่ง
 เร่งรัดไพร่เมืองยากครั้งนั้นดำหัด ๓

๑ รับตั้งให้ขุนแก้วน้องพระยาธรรมศักดิ์ เอาบหมัน
 ไปต่อยดีดาปากนกบน ๑๐๐๐ ไปคบคิดกับกำนันบ้าน
 แขวงกรุงเก่า บักหนึ่งตั้งชวนผู้รักษากรุงว่าจะเข้า

ว่าไทย ฝรั่งใจกำแพงลงไปหากัน ผู้คนเบาบาง
 ร่วงโรยนัก เดี๋ยวออกมาวินิจฉัย ทราบว่าพระยา
 สรรค์มาปด้นคี่เมือง ให้จำภรรยากับบุตรไว้ เดี๋ยว
 เข้ามาพันตรงปล่อยคนโทษข้างใน พระยาชิเบศรี
 พระยารามัญ พระยาอำมาตย์ ค่อยดูตากบนจำรังขึ้น
 บ้อม ข้าศึกถอยหนี เดี๋ยวจกดับออกไป มีรับสั่งห้าม
 ว่าสิ้นบุญพ่อแล้ว อย่าให้ยากแก่ไพร่เลย พระยา
 ชิเบศรี พระยารามัญ พระยาอำมาตย์ มิให้ดู
 อยู่ตายด้วยเจ้าเข้าแดง ฯ

๑ พระยาสรรค์ให้นมณฑ์พระราชาคณะให้ถวาย
 พระพร ให้ทรงบรรพชาชำระพระเศวตให้เมืองสาม
 เดือน ทรงพระสรวลตบพระเพลา ว่าเอหิภิกขุตถ
 มาถึงแล้ว ให้เชิญพระภิกษุบิฑออกไป เพลาสามโมง
 เข้าทรงพระบรรพชาวัน ๑๔ คำ อยู่ในราชสมบัติ ๑๔ ปี
 กับสี่เดือนทรงผนวช ฯ

๑ ฦวัน ๑๔ คำ ๑๒ พระยาสรรค์ขึ้นนั่งช้าง แจก

เงินข้างใน • กตัมออกไปนอนอยู่ข้างหน้า ตั้งว่าจะฟัง
 ตกครองอยู่ข้างใน จะฟังแต่คำหนึ่ง^{๑๓} ครั้นคนเลี้ยง
 คตอดบุตร พระยาธรรมให้ประโคม • ท่านให้ไป
 ห้ามว่าอย่าให้ทำเลย มันสุดชาติแล้ว ๗

๑ พระยาธรรมมีเทศนา ให้ข้างในออกไปฟัง
 ธรรม ไฟเทียนเจ้าคุณใหญ่ใหม่มีมาน ได้ยินเสียง
 คนขอชิงชักหอกดาบที่ห้องพระโรง ข้างใน กตัมเข้า
 มาเวลา ๒ ทุ่ม ๗

๑ ต้องยามเกิดศึกกตางเมือง พระยาธรรมก็ปล่อย
 เจ้ารามดักขณ ออกไปเรียกท่านที่ทรงผนวชว่าประจ
 ออกเกิด ท่านว่าฉันบุญเราแล้วอย่าทำเลย เจ้าราม
 ดักขณออกไปจุดไฟบ้าน ใหม่คตอดลงมาถึงวังหลัง ได้
 ด้รับกันจนแดงทองขึ้น พระยาแจ้ง ชนแก้ว น้องพระยา
 ธรรม ตากบันใหญ่มาช่วยพระวังหลัง เจ้ารจจา
 แดง^{๑๔} เปนทัพเรือ ต่กระหนาบหนุนพระวังหลัง เจ้า

๑๓ จับโน้นว่า น้ำเสียง

๑๔ " " เจ้ารจจาแต่งกองมอญเป็นทัพเรือ

รามลักษณะผู้เดียวโดยโมหันธ์ เหลือกำลังแตกหนี
ไปอยู่จัตยาง พระวังหลังคิดตามจับได้ ไต่ถามได้
ความจริงว่า พระยาสรณ์ปล่อยเชอออก ความก็
คิดอยู่พระยาสรณ์คั้น ๗

๑ ส้มเด็จพระไอยกา เจ้าฟ้ากระษัตริย์คัก เด็ดจ
ชุกกรงกัมพูชา ถอยมาประทับด้านกระบิรินทร์ ทราบ
ว่ากรงชนชั้นเข็ญ เป็นคักชนกตางเมืองถึงสองครั้ง
จึงเสด็จกลับเข้าพระนคร ๗

๑ ฦวัน ๗๕ ค่ำ ฤกษ์กราช ๓๔๔ ปีชาตจัตวา
คัก เพตาสองโมงเศษคักสวัสดิฤกษ์ เสด็จเข้าพระนคร
ปราบดาภิเษก อดิเรกเนกชมสมบัติจักรพรรดราพร้อม
ถวาย ๑๒ พระกานัด ๑๒ พระคตัง แล้วมีพระราชโอง
การรับสั่งให้คักกรงเทพมหานครยังฝั่งบูรพทิศ พระ
สุริยทรงกตต ๗ วัน เมื่อคักทวาราวดี อดุมโซคเข้า
เหยียบบกกรงชนบุรี แรกเสด็จยังประทับณวัดคองไม้

พระมหาโพธิสัตว์ดั่งนี้ ประจัญพระยามารด้วยพระบารมี
 ๓๐ ทศ เป็นประณมกระษัตริย์ดมเด็จพระเอกาทศรถพระ
 เจ้าปราสาททอง เสด็จข้ามฟากฝั่งมหรณพ เสด็จ
 ฤทกรุงทวาราวดี พระโองการให้ฐานานายกที่ทองดนาม
 ในเป็นพระอุโบสถหอไตรเสร็จ เชิญพระแก้วมรกต
 มาประดิษฐาน ส่วนพระธรรมไว้หอไตร ก่อพระ
 เจดีย์ฐานประจุพระบรมธาตุพร้อมเสร็จ ฯ

๑ ให้บูรณวัดโพธิ์ ฯ

๑ ฌปนตายบองเขียงล้อมาสุโพธิ์สมภาร ฯ

๑ ฌปนเกาะคณบ มั่นทิดต้องคนเข้าวังนำ จับ
 คิวได้ ประหารชีวิตทรงผรุเหิน เขียงบุตรหญิง ๑
 บุตรชาย ๒ เกษบุตรชาย ๒ จัยบุตรหญิงอยู่วังหลวง
 พระยาไทยโนฤทธิ บุตร^{๑๖} ๒ อยู่วังหลวง พระ
 โองการทรงคัตดิน^{๑๗} ทั้งสามคน ให้ประหารชีวิต
 พร้อมกันทั้งพ่อแม่ลูกเป็นเสร็จ ฯ

๑๖ ฉบับโน้นว่า บุตรหญิง ๒

๑๗ ,, ,, ทรงสัน

๑ ฅนถางบ่เกาะ ในวังหลวง เพิ่ง, ทองคำ, มอน งานที่, ทำผิดคึดมิชอบ ดืบถ้วนเปนด้จ้ เขียนคน ตระว้อย ประหารชีวิต ทั้ซุนแก้ว น้องพระยาด้รรค ๗

๑ ฅนปลายบ่ พระโองการรับสั่งให้กรมหลวงเทพ หิริรักษยกไปตีไกรเกริน ๗

๑ ฅนบ่มีโรงฅก ถวายพระเพลิงแผ่นดินคั่นฉั้วัด บางยี่เรือ มีกรรมไรรศพดัมโภชพร้อมด้ร้จ ๗

๑ เจ้าฟ้ากรมหลวงธิเบศร์ บดินทร ดันพระชนม์ ถวายพระเพลิงที่วังเก่า ๗

๑ แด้วมีพระโองการให้หาบรรดาเมืองชั้น เอก, โท, ตรี, จัตวา ปากไค้ฝายเหนือ ให้เข้ามาเฝ้าพร้อม ฅนกรุงเทพมหานคร บรรดาสุริยวงษ์กัมพูชา ตั้ง เข้ามากรุง ๗

๑ ฅนเดือน ๘ บ่มีเส่ง พระโองการรับสั่งให้ม้งาน ตครผู้หญิงโรงใหญ่ดัมโภชพระแก้ว ประทานเงินโรง วันตะ ๓๐ ซ้งตำวัน ดำรับพระดั่งม้ทรงประเคน แด้ว

ทรงถวายนาผืนไม้เท้า คำदानีทานตั้งรายรอบพระนคร
ทั้งคันกัณฑ์พฤษคามวันต้นตะ ๓ ซึ่ง มีกรรมโหรศพ
ดมโภชพร้อม เสด็จพระนครด้วย ฯ

๑ พระบางประทานคนไปเวียงจันทน์ ฯ

๑ นามัก^{๑๘} เข้าสารเกวียนตะ ๓ ซึ่ง พระ
โองการรับสั่งให้จำหน่ายเข้านางแจกราษฎรให้ทั่วถึงกัน

๑ ดุคักราช ๑๑๔๘ บั่มเมยอัฐีก เข้ายังแพงเดิม
ได้ข่าวพม่ามาทำนาปลายแดน ณ เดือน ๑๒ พม่าตั้ง
นางเข้านางเกตุอมาถึงด้ามดบตาตัญญา เจ้าอังวะยก
แยกทางเหนือทางใต้ เป็นทัพกระษัตริย์ทั้ง ๕ ทาง
ดมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงพระไอยการิราชทั้งสองพระองค์
ได้ตั้งพระราชดำเนินพดทัพยี่สิบหมื่น ออกตีดศึกที่อีก
หาญ ไม่ต้านทานพระบารมี เจ้าอังวะหนีณวัน ๑๓ คำ
ได้ตั้งกลับมาถึงกรุงณเดือน ๔ ๑๔ ฯ

๑ บั่มแม่ไปตีคานี่, กติอ่อง, มฤท แด้วทำ
เมืองใหม่ ฯ

๑ ฦ๖วอกนพคก ทรงพระดำริให้^๕รียกพระ
 ไตรบีฏก ให้พระพุทธรู๑งเรี๑ง โปร๑ดเบี๑ง
 สรรพ๑ค๑ให้๑นทุก๑ ได้๑ค๑ในอนาค๑กายภ๑ค๑น๑ โดย
 ก๑หนดการ๑ที่๑จะ๑เ๑ยงพระ๑ทง๑ข๑งน๑ข๑งใน ๑รับ๑เ๑ยง๑น
 จ๑พระ๑ไ๑รบี๑ฏก แต่๑ป๑ฐ๑ม๑ก๑ระ๑ษ๑ต๑ริ๑ย๑ด๑ค๑บ๑ม๑อ๑ง๑ที่๑น๑ง
 ส๑รีย๑อม๑ริ๑น๑ท๑ร๑ ด๑น๑ก๑ระ๑ษ๑ต๑ริ๑ย๑ ๑น๑เ๑น๑ดิน๑เด๑ม ๑หา๑ได้
 เพ๑ย๑ร๑เ๑ม๑บ๑ร๑ม๑ที่๑จะ๑ท๑ง๑ด๑ร๑ง๑ม๑ แต่๑ส๑ม๑เด๑๑พระ๑ไ๑ย๑กา
 เ๑น๑ป๑ระ๑ถ๑ม ได้๑ย๑ก๑พระ๑ไ๑รบี๑ฏก๑เด๑ร๑จ๑เด๑ว ๑น๑ด๑อง๑ห๑อ
 ไ๑ร ๑ออก๑โรง๑ด๑คร๑เด๑ก๑เด๑ก๑เด๑ว เพ๑ด๑ค๑ำ๑จ๑ุด๑ด๑อก๑ม๑
 ๑ต๑ก๑ด๑ง๑ห๑ด๑ง๑ค๑า๑ห๑อ๑ไ๑ร๑เ๑ม๑ แต่๑พระ๑ไ๑รบี๑ฏก๑ว๑อ๑ชน๑ได้๑ส๑น
 ๑ที่๑อุ๑โบ๑ส๑ถ๑พระ๑แ๑ว๑ด๑ูก๑ไฟ๑ม๑อ๑ง๑ ๑ย๑ง๑บริ๑บ๑ร๑ณ๑ด๑อยู่ ๑พระ
 ๑โ๑ง๑การ๑ต๑ร๑ด๑ว๑า๑เท๑ว๑ด๑ร๑ก๑ษ๑า๑บ๑ำ๑ร๑ง๑พระ๑ด๑ำ๑น๑า ๑เ๑น๑น๑ว๑า๑ห๑อ
 ๑ไ๑ร๑ย๑ง๑ด๑ำ๑อยู่ ๑จ๑ง๑จ๑ำ๑เ๑าะ๑ให้๑เ๑ม๑แต่๑ห๑อ๑ไ๑ร ๑ด๑ูก๑ไฟ
 ๑ม๑อ๑ง๑ต๑ก๑ง๑พระ๑อุ๑โบ๑ส๑ถ ๑จะ๑ข๑ำ๑ร๑ุด๑ม๑ว๑หม๑อง๑น๑น๑หา๑ม๑ ๑จะ๑ให้
 ๑ท๑ง๑ด๑ร๑ำ๑ง๑พระ๑ม๑ร๑ฐ๑บ๑ชน๑ท๑ง๑พระ๑ไ๑รบี๑ฏก ๑

มหานคร พม่ารู้ข่าวบิดามารดาพระยาทวาย แล้วแต่ง
คนตงมาลัดให้พระยาทวายขึ้นไปอังวะ พระยาทวาย
ข่าวพม่าที่ตงมาลัดเป็นเจ้าเมืองนั้นเลย ข้างเมืองอยู่
ฝ่ายเจ้าอังวะรู้ แต่งกองทัพมาบงกัเมืองทวายไว้
พระยาทวายแต่งศุภอักษรถวายมา ว่าพระยาทวาย
กับสัตว์พลัดตัวในเมืองทวาย ให้สมเด็จพระเจ้าปราสาท
ทองทรงพระเมตตาแก้ตัวในเมืองทวายเหมือนเกิดแต่
สายพระอุทร ด้วยพระราชনীติตาของพระองค์ แต่ครั้ง
กรุงเก่าแตกมาอยู่ณเมืองทวาย จะขอพระบารมีแม่ไป
ช่วยครั้งนี้ จะได้เชิญพระราชনীติตาออกมาถวาย แล้ว
จะถือนำพระพิพัฒน์สังเวยถวายต่อสมเด็จพระเจ้าปราสาท
ทอง ให้ไทยผู้ซื้อถือนำ เป็นหนึ่งดื่อบของพระราช
নীติตา ได้ทราบในศุภอักษรเห็นว่าพระราชনীติตาจริง
ยกพยุหทัพหลวงเสด็จไปเหยียบเมืองทวาย ได้พระราช
নীติตา กับพระยาทวาย ไทยทวาย มาเป็นผู้นำเมือง
กรุงเทพมหานครภูษาศุขเกษมมา ท

๑ รับผิดชอบโครงการวัด วัดสแกให้เรียกวัด
สระเกษ แล้วบูรณะปฏิสังขรณ์ เห็นควรที่ต้นทาง
เลี้ยวเข้าพระนคร ประทับชุมพลทหารพร้อมณวัดโพธิ์
เหมือนครั้งนารายณ์เป็นเจ้าชุมพล จึงสร้างวัดไว้ใน
เกาะดงชั้น ให้เรียกวัดนารายณ์ชุมพล อยู่จนคราบเท่า
แผ่นดิน ๕ ๗

๑ ดุคักราช ๑๑๕๕ ปีฉลูเบญจศก มีการส้มโภช
พร้อมโขนตครห่นวมอญว่า ครอบการเครื่องเล่น ทำ
พิธีเดือนตามทางลัดตมารถ ดุคอย่างทิ้งยามตา ได้เห็น
เต่าพังมาแต่ก่อน ๆ ไม่เต็มอแห่งสมเด็จพระเจ้าตาก
เจ้าฟ้ากรมหลวงเดื่อนานุรักษ์ ของตัวเอง, พระพงษ์นรินทร์,
ตามเลี้ยว ล้วนเลี้ยวทรงเครื่องคัน นตของพระค้อ
พระกรน้อย ทรงประพาศ เครื่องประดับพระองค์ได้รัจ
ทรงพระมหามงกุฎ เลี้ยวทรงพระยานุมาศ ของตัวเอง
ได้พระมหากฐินใหญ่ พระพงษ์นรินทร์ ได้พระขรร
เบี่ยงกรรเจียกทัด ขันยานุมาศตามเลี้ยว มีการส้มโภช

แห่เครื่องเล่นเรื่องรามเกียรติ์ อุณรุท ติเหณา มีไช
 แห่ป รูปภาพ แต่ด้วยนครไชย ๕ ขนร่าร้องบนจักร
 ชักพอเดือนตามทางสถิตมารค มีตาแต่ต้องคาดแห่ไม่
 เห็นทัว จะพรรณาเหตุดำดั่ง ๕ ขนร่าร้องคนร่ายยังอยู่
 จึงรวมงามไว้ในตา อันการมโหรีศพลมโภชทรงผนวช
 เณติมวงษ์พงษ์กระษัตริย์สืบมา ฯ

๑ ณเดือน ๑๐ ทั้งไฟในวัง ทั้งหนังดื้อ ชำระ ๒๐
 เปนสัตว์ได้ด้วยบท ประหารชีวิตที่จากแดง ฯ

๑ ข้างในทำกตดวงพ่อต่อทรัพย์ จับปลัดกันาม
 โจทย์ ๓ จำเลย ๒ รวม ๕ คน ประหารชีวิตที่วัดเขียน ฯ

๑ บิเถาะปลัดศก พระโองการรับสั่งให้ช่างทำ
 พิไชยราชรถขึ้น จะทรงพระโกษฐพระอัฐิ ๗ รก ให้
 คัดเส้าพระเมรุตั้งทรงประทับเครื่องให้เสร็จ แล้วแต่ใน
 บิเถาะ ฯ

๑ ได้พระคชาธารเจ้าพระยามงคตจักรพาพเดิมครบ
 พระอินทรไอยรา ฯ

๑ ฤกษ์ราศี ๑๑๕๘ ปีมโรงอัฐศก เชิญพระอัฐิ
ทรงพิไชยราชรถ รถพระ รถชัก รถไปรยเข้าตอก
รถที่นั่งรอง รถจันทน์ ๒ รูปสัตว์ แรดทรงตั้งเค็ดเพดิง
หน้า รูปสัตว์ถ้วนพรรณทรงตั้งเค็ดผ้าไตรบาตร ตั้งแห่
ในราชวัตรฉัตรธง^{๒๑} เรียง ชักแห่เข้าพระเมรุทิศมุขแทรก
มุขกระดาน ประดับชั้นถ้ำมั่งรัง ได้ยวงางประจำประตู
ชั้นในฉัตรเงินถ้ายอง ฉัตรทองฉัตรนากบวรจง เยี่ยม
ทรงอย่างปรางคปราสาท เทวราชประนมกร เก้าชั้น
อย่างพระเมรุพระบรมโกษฐพระพุทธรเจ้าหดวง กรุงเก่า
ชักพระอัฐิเข้าพระเมรุทอง ถวายพระเพลิงส้มเด็จ
พระไอยกาพระพุทธรเจ้าหดวงแผ่นดินกลาง ฯ

๑ กรมหลวงนรินทรนครเสด็จขึ้นพระชนม์ต้น
ปี่มั่ง ถวายพระเพลิงที่พระเมรุ ฯ

๑ ฼วัน ๕ ค่ำ อ้ายมาดักเพดเข้าวังหดวง จับ
ตัวได้ ประหารชีวิตที่วัดตะเคียน ฯ

๑ ผนวัน ๑๒ ๘ คำ ตัศักราช ๑๑๖๑ บัมเมเอกคก
 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมศรีสุธารักษ์ เสด็จสู่สวรรคาลัย ๗

๑ ผนวัน ๑๓ ๑๒ คำ สมเด็จพระเจ้า^{๒๒} ฟ้า
 กรมพระยาเทพสุดาวดี เสด็จสู่สวรรคาลัย เชิญพระ
 โกษรู่ไว้ที่นังดุสิตมหาปราสาท ๗

๑ ฟ้าผ่าปราสาทแต่ไม่ไหม้ ๗

๑ ผนเดือน ๕ บัวอกโทศก เชิญพระโกษรู่ขึ้น
 ทรงพิไชยราชรถตามกันเข้าพระเมรุทอง ร่วมนั้นพระ
 เบญจาเดียวกัน ถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว ๗

๑ ได้คชาธาร พระเทพกฤษร มาเป็นศรีพระนคร
 ดับดำดับกระษัตริย์ ๗

๑ พระโองการรับสั่งให้ขุดคลองรอบเกาะ ให้บาย
 เรือที่นังได้ เรียกว่าคลองมหานาค ๗

๑ ผนเดือน ๖ รกาศวันศก นดของวัดพระเชตุพน
 ผดทานมาก ทั้งนดากพระราชโอรส พระราชนัดดา

๒๒ ฉบับโน้นว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดา
 วดี สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระศรีสุธารักษ์

นักถนอม ดินรพคชานาเวศ เปนยอขดยิ่งบารเมศ
 จำหน่ายทาน นตาทละ ๕ ชั่ง ๔ ชั่ง ๓ ชั่ง ตัน
 กัดปพฤกษ์ ๘ ตัน ทรงโปรยนำพัดบพดา ดอกไม้
 เงินทอง แต่ทรงสร้างจนอดองจากถูกไวกนแผ่นคิตา อยู่
 ในพระตำสนา ๕๐๐ ตันเสร็จ มีโชนโรงใหญ่ ดอก
 ไม้พุ่มพดูไฟพเนียง กรวดเตี้ยงประ โคมอดองเสร็จ ฯ

๑ ณเดือน ๑๒ นตองวัดสระเกษ มีพระโองการ
 รับสั่งให้ช่างนำช่างในตงเตี้ยงพระให้ตั้งทั้งวัด ประทาน
 เงินหลวงคั่นกัดปพฤกษ์ โปรยทาน การมโหรีศพสม
 โภชเสร็จ ดมเด็จพระเจ้าลูกเธอหิตานเธอแต่งเรือ
 ประพาศคู่เคียง ประดำเนินเตี้ยงร้องดอกสร้อยดักกรว
 ดุริยางค์จำเรียงถวายเป็นรับกับเตี้ยงดอกไม้หน้า ดทา
 โป่งบับไฟพเนียงพุ่มพดูกรวดเตี้ยงสนั่นครน แลวพณ
 เมษา จันทราทรงกตด หยุดยังรถโมทนา ทานเจ้าหัด
 เหลืออแหด ฟังแม่พระบารมี ดมโภชครบดัดควาร
 เสร็จการนตองวัด ฯ

๑ ฅบ็จจัตวาคักปถายบ็ กรมหลวงเทพ
หริวัณษ์ ฅนพระชนม์ ถววยเพด็จที่วังณวัดราชบูรณะ

๑ ฅนวัน ๕ ๓๒ คำตุคักกราช ๓๑๖๕ บ็ญเบญจคัก
พระพุททเจ้าหลวง ฅมเต็จพระไอยกาวังบวรสถาน
มงคล เต็จจตุวรรคต อยู๋ในราชฅมบคัได๋บูรณะวัด
มหาธาตุ ทรงสร้างพระมรฎป ประจุพระบรมธาตุ
ถั่วบูรณะวัดสุวรรณ วัดไชยชนะสงคราม ฅตกราช
ฅมบคัทรงผนวช ๗ วัน ยอดคัถบารมี อยู๋ในราช
ฅมบคั ๒๒ บ็ ๗

๑ เจ้าถำดวน เจ้าอินทบัค คบคักกับอินทตาโหม
พินาศอคัก, ฅกตนิกร, จจะทำคักเก็ดยนแผ่นดินฅมเต็จ
พระพุททเจ้าหลวงพระไอยกา นายเวร นายปลัดเวร
พ้องกราบทูล ได๋ถามรับเปนลคัย ฅงพระราชอาญา
คนดะร้อย ให้ล่ำเร็จโทษณวัดประทุมคงคา ทั้งนั
ให้ประหารชีวิตร คัคะเล็ยบไว้ล่ำเหว ๗

๑๑ ๑๕ ๑๒ คำ บัชวดนคก พระองค์เจ้า
พระชันษา ๘ ขวบตามเสด็จจนถึงหนึ่งบัดดั่งกั ตกหว่าง
เรือ ไม่จม ดอยพระองค์ได้ โปรดประทานพระนาม
ใหม่^{๒๓} สมโภชเจ้าฟ้าคุณทศดามวัน เณติมพระขวัญ
พร้อมพระญาติวงศ์ ข้าราชการสมโภชถ้วนหน้า ฯ

๑๒ ๑๓ คำ บัชวดนคก ตามพระยามรณภาพ ประทาน
เพลิงวัดสุวรรณาราม ฯ

๑๓ ๑๔ คำ บัชวดนคก วัดสถานภูมิขอยู่
ในราชสมบัติ ๒๕ บัชวดนคกโดย ฯ

๑๔ ๑๕ คำ ราชภิศกกรมพระราชวัง
บวรสถานมงคล กรมหลวงเด่นานุรักษ์ รับพระบันฑูร
น้อย ฯ

๑๕ ๑๖ คำ บัชวดนคก ตั้งเขาไกรลาสให้
ได้กันั้นเจ้าฟ้าคุณทศ ทรงเครื่องต้น ประดับพระองค์
ทรงพระมหามงกุฎ สมมุติวงศ์อย่างเทพอัปสร สมเด็จพระ

พระพุทธเจ้าหลวงพระไอยกา จูงพระกรเลื้อยขึ้นยอดเขา
ไกรลาศ กรมขุนอิศราธิราช เป็นพระอิสริย ทรงพระ
มหากฐิน ทรงประทับ^{๒๔} เครื่องต้น เป็นพระอิสริย
ประด้าทพร ดมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงพระไอยกา
พระกรขึ้นส่งถึงยอดเขา พระอิสริยรตนาลังขัทภินาวิฏ
แล้วประด้าทพรพร เจ้าบุตรแก้วรับพระกร ดงจาก
ยานุมาศขึ้นบนเกยพระมหาปราสาท ฯ

๑ ฦวัน ๓ คำ กรมหลวงจักรเจษฎา
พระชนม์ ถวายเพด็จวัดมณฑลมิช ฯ

๑ ฦวัน ๓ คำ ปีมโรงสัมฤทธิศก เจ้าฟ้ากรม
สุนทรเทพ^{๒๕} ถิ่นพระชนม์ ไว้พระศพนบปรางค^{๒๖}
ปราสาท ฯ

๒๔ ฉบับโน้นว่า ทรงประพาศ

๒๕ ฉบับโน้นว่า เจ้าฟ้ากรมพระสุนทรเทพ

๒๖ ฉบับโน้นว่า บนปราสาท ไม่มีปรางค

๑ พระโองการครั้งตั้งกรมหมื่นเทพ ^{๒๗} ว่าตั้ง
 ลูกคนใด พระกรรมดั่ง ๔ ด้าน ^{๒๘} ขากรขนอนคตาด
 เจ้าตุษวระเกิดอย่าทอดเลย ฯ

๑ ถวายพระเพลิงที่พระเมรุทอง ฯ

๑ ณ เดือน ๔ ณ ถิ่นวัดพระศรีรัตนดาศคาราม มี
 พระราชโองการรับสั่งให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอหุดานเธอ
 ข้างหน้าข้างใน ข้าราชการ เจ้าพระยาแสนพระยาผู้ใหญ่
 ผู้น้อย รับเงินทำตำรับตะบาศ ^{๒๙} เที่ยงพระณวัดพระศรี
 รัตนดาศคาราม วันละ ๕๐๐ ทรงประเคนครบคดียาว
 แล้วถวายไตร, บาตร, ใ้ผ้าผืนเต็มบาตร ๕๐๐ ครบ
 เครื่องไทยทาน ต้นกัณฑ์พฤกษ์ ๘ ต้น ทรงโปรยดอกไม้
 เงินทองเป็นทาน ครบการฉลอง ทั้งปฏิสังขรณ์บูรณ
 เสรีจ มีตครผู้หญิงสามวัน การมโหรีศพพร้อมเครื่อง
 สัมโภช เสรีจฉลองวัดพระศรีรัตนดาศคาราม ฯ

๒๗ ฉบับโน้นว่า กรมหมื่น ไม่มี เทพ

๒๘ ฉบับโน้นว่า พระเนตรมืด พระกรรมดั่ง ๔ ด้าน

๑ พระโองการรับสั่งให้สร้างวัดขึ้นกลางพระนคร ให้ตั้งเท้าวัดพนัญเชิง ให้พระพิเรนทรเทพขึ้นไปรับพระใหญ่ณเมืองโคกโขไทยชลอเดือนดงมากรุง ประทับทำต้มโภช ๗ วัน ณวัน ๑๕ ๖ ค่ำ ยกทรงเดือนชักตามทางสถิตมารค พระโองการตรัสให้แต่งเครื่องนมัสการพระทุกน้าวัง, หน้าบ้าน, ร้านตลาด, ตลอดจนถึงที่ ประชวรอยู่แล้ว แต่ทรงพระอุสาห์เพิ่มพระบารมี หวังที่หน่วงโพธิญาณจะโปรดสัตว์ ทำนุกบารุงพระศาสนา เสด็จพระราชดำเนินตามกระบวนแห่พระ หาทรงฉลองพระบาทไม้ จนถึงพลับพลา เสด็จขึ้นเชพลาด เจ้าพากรมขุนกระษัตริย์รับทรงพระองค์ไว้ ฯ

๑ พระศรีด้ายมุนี มีตายจากถูกไว้ ในแผ่นศิลาตั้งศักราชว่าไปข้างน้ำตุงจะให้สัตย์ต่อหุดาน ผู้น้อยจะเป็นผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จะได้เป็นผู้น้อย จากถูกไว้แต่แรกสร้างยังอยู่ ฯ

๑ แล้วยกพระขึ้นที่ เสด็จกลับ ออกพระโอบูร เป็นที่สุดเพียงได้ยกพระขึ้นถึงที่ดินขรุขระเท่านั้นแล้ว ฯ

๑ ณ เดือน ๗ เดือน ๘ ทรงประสูติพระโอรส
ณ เดือน ๘ ข้างขึ้นทรงพระองค์ไม่ได้ ประชุมแจกเบี้ย
หวัด มีตครดองทานที่ท้องพระโรงณวัน ๕ ๙ คำ ฯ
๑๓

๑ ตศักราช ๑๑๗๑ ปีมะเส็งเอกศก เพศายาม ๔ บาท
พระพุทธเจ้าหลวงสมเด็จพระโอยกาเสด็จสวรรคต อยู่
ในราชสมบัติ ๒๘ ปี ฯ

๑ บุนนาคพลเทพเจ้าหลวงเดิม ปลายแผ่นดินต้น
เข้ากับขุนแก้วของพระยาจักรี มาตั้งกรุงธนบุรี สมเด็จพระ
โอยกาได้ปราบดาภิเษก ๒๘ เป็นประมุข ครั้นเสด็จ
สวรรคต สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจะได้ราชสมบัติ
กลับเข้ากับพระหน่อแผ่นดินต้น เจ้าฟ้ากรมขุนกระษัตรา
อินทรเดชะ, เจ้าท้าวมนเทียร, รอดทรงราม, พระตะเบิด,
จางวางกองมอญ, เพ็ชรปानी, พลเทพ, ดุรงหุดาน
เป็นกำลังกรมขุนกระษัตรา จะเกิดศึกกลางเมือง

ยังหาได้ถวายพระเพลิงไม่ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
ได้ปราบดาภิเษกเป็นสองครั้ง ณวัน ๒ ๓ ๑๐ คำ
เจ้าพระยาอภัยภูธรจับเจ้าฟ้ากรมขุนกระษัตราธิภว
รสองชั้น ณวัน ๕ ๓ ๑๐ คำ ดำเร็จโทษ ตัดไม้ไม้ไว้
หน่อ ฆ่าพ่อไม้เถียงตูก ดำเร็จโทษด้วยกันณวัด
ประทุมคงคา ทงหนประหารชีวิตที่ดำเหว ฯ

๑ พระโองการให้ตั้งการพระเมรุ มีคึกพม่าแทรก
กตางมาด้อมประชิดเมืองกตาง สมเด็จพระบิดา
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เล็ดจไปปราบพม่าที่
ด้อมกตางไว้ เตะพระบารมีที่ไต่ยกพระไตรปิฎกขึ้นไว้
ให้พระพุทธรูปดำนาเรียบเรียง ๓๐ พม่าได้ยินเคียงคั่น
กระทบฝั่ง ดังดังกำดังเคียงบนใหญ่ พม่าหนีเด็กทัพ
กลับไป มีไชยชนะด้วยพระบารมี กลับคืนเข้าพระนคร
ณวัน ๗ ๕ ๖ คำ ฯ

๑ ฤกษ์กราช ๓๓๗๓ บีมเมตวันิศก เพดาอุดมฤกษ์
 เชิญพระบรมโกษฐทรงพระพิไชยราชรถ ชักแห่เข้า
 พระเมรุทอง พระเบญจาทองคำทำเป็นรูปภาพประดับ
 เก้าชั้นทรงพระบรมโกษฐ ๗ วันถวายพระเพลิง สัมโภช
 พระอัฐิ ๓ วัน เอกาทศวารการเสร็จ เชิญเสด็จ
 พระบรมโกษฐทรงยานุมาศแห่กลับเข้าพระราชวัง ทรง
 ประดิษฐานไถ้ฉนวนพระอัฐิ ฯ

๑ ฌวัน ๓๓ & คำ บัวออกจืดจาศก สัมเด็จพระ
 พระบิดา กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จขึ้น
 ไปรับเจ้าพระยาเสวตรบุญสร พร้อมกำหนดพิธีตั้งดวง
 ทูตกระหม่อมฟ้าเมืองกุฎไทรภาพ ได้พระคชาธารเผือกผู้
 เป็นศรีพระนครมาถึงแผ่นดิน ฯ

๑ ฌเดือน ๓๐ บรกาเบญจศก ช้างในทำผิดคิด
 มีชอบ พระโองการให้ประหารชีวิตทั้งผู้หญิงผู้ชาย ฯ

๑ แด้วทรงพระดำริห์ ให้ช้างเชี่ยนอย่างเด่นตาย
 บานประศุวัดพระใหญ่ ยกเข้าไป ทรงพระศรัทธาตง
 ถวายพระหัตถ์สถักภาพกับกรมหมื่นจิตรภักดี ฯ

๑ มีพระโองการให้ช่างแต่งทรงพระมรรฐป ให้
ทรงเครื่องบนสูงกว่าเก่า จะทรงพระพุทธรูป แล้ว
บูรณปฏิสังขรณ์วัดแจ้งให้บริเวณกว้างกว่าเก่า ฯ

๑ ในปีจอต่อกุญ ได้พระคชาธารเผือกผู้ เจ้า
พระยาตาก ฯ

๑ ฅวัน ๔ ๕ คำ ฤกษ์กราช ๓๓๗๘ ปีชวดอัฐศก
พม่าออกจากคุก ฆ่าชำรพพิบัติ เป็นคึกคักนกลงเมือง ฯ

๑ ฅวัน ๖ ๕ คำ เจ้าฟ้าคุณทนต์ประสูติเจ้าฟ้า
อัมพร ได้จุฑงศ์โชคไชยชนะตั้งเสด็จ พระยาปลัด
ทวาย, พระโองการปราบราบเถียน ตั้งเถียนหนาม
แผ่นดิน ยิ่งด้วยพระบารมีที่สุด ยังสมบัตินุษย์ยังให้
เห็นแก่ตา ว่ามีพระคชาธารเผือกผู้คู่ควร ไม่ได้มาศชด
คตอง เมืองปัตตบอง, เมืองเซียงใหม่, เมืองแพร่, ๓๓

ถวายเป็นเครื่องบรรณาการ ด้วยบารมีบุญฤทธิ์พระ
พุทธเจ้าทศวงศมเด็จพระไอยกา^{๓๒} พระเจ้าช้างเผือก ฯ

๑ ฦๅวัน ๓ คำ กรมศรีสุเรนทรถึงอนิจกรรม
ในระหว่างโทษ ฯ

๑ ฦๅเดือน ๕ ตุศักราช ๑๑๗๘ ปีฉลูนพศก กรมหมื่น
สิ้นพระ^{๓๓}ชนมายุ ประชุมเพลิงวัดราชบูรณะ ฯ

๑ เจ้าฟ้า^{๓๔} กระษัตริ์ทำมิตคิตมิชอบ พระโองการ
รับสั่งไล่ด้วยบทดำเร้วโทษณวัดประทุมคงคา ฯ

๑ ฦๅวัน ๓ คำ สมเด็จพระบิดา วังบรรลณ
มงคลเสด็จสู่สวรรคาลัย อยู่ในราชสมบัติ ๗ ปี
กับ ๓๐ เดือน ฯ

๑ ฦๅชาติดัมฤทธิศก พระโองการให้ตั้งเขาซุด
ท่อม่าเต้นกตาง ไชระหัดน้ำเข้าในวังที่สวนขวา^{๓๕} รอยน

๓๒ ฉบับโน้นไม่มี

๓๓ ฉบับโน้นว่า สิ้นชนมายุ ไม่มี พระ

๓๔ ฉบับโน้นว่า เจ้ากระษัตริ์

ศิตามาก่อ เป็นหอพระเจ้าอยู่กลาง ทรงสร้างพินาน
เสร็จเถลิง สัมโภช มีดอกสร้อยจักรวา เกษมษา
ดำรงาณบานจนถึงกาล ฯ

๑ วัน ๕ ๖ คำ ตฤศักราช ๓๑๗๒ บัมโรงโทศก
นถของวัดแจ้ง ประดับแต่งเครื่องไทยทานเหต้อหลาย
จะบรรยายไม่ถ้วนครบประมวณการ มีตครผู้หญิง
โรงเด็ก การมโหรีศพสมโภชพร้อมเสร็จจัดวาร ฯ

๑ ณวัน ๖ ๖ คำ ประจุบันกาลเกิดณรงค์^{๓๕}
๓
สงครามยุทธ เพียงแผ่นดินจะทรุดล่ม ด้วยตมพยุไข
วิบัติเปลื้อง แผ่นเมืองม้วยพิณาศ รือคชัวาคมด้วย
เทวษ ดำรงทรงบัลลีน เป็นปิ่นสุชาโลก ดับโรค
รวงษ์เชญ กตบชุ่มเย็นรวงษ์ร้อน ผ่อนถึงพรหมลิขิต ฯ

๑ ณวัน ๖ ๗ คำ กรมอินทรพิพิธสิ้นพระชนม์^๖
๖
ถวายพระเพลิงที่วัดระฆัง ฯ

๑ พระโองการรับสั่งให้ร่ายกตั้งคายนายสวดมนต์
ลำดับกระษัตริย์แต่ก่อนหาได้ยกไม่ แต่พระพุทธรเจ้า
หลวง ส้มเด็จพระโอยกาบรมโกษฐเป็นประณม ส้มเด็จพระ
พุทธรเจ้าหลวง ในพระโกษฐแผ่นดินกตาง* ได้ยก
ตั้งคายนายสวดมนต์ แต่ลำดับกระษัตริย์สองพระองค์ ฯ

๑๑ พระโองการให้ปล่อยสัตว์ครั้งนั้น เหมือน
มนุษย์ได้เห็นสวรรค์ ทรงปล่อยมนุษย์ชายหญิงคนโทษ
ไทยในคุกตารางทมิโลตมทิมดำรวจ พระโองการโปรด
ปล่อยดิน จำหน่ายพระราชทรัพย์ซื้อเบ็ด, ไข่, ลูก,
มัจฉา, บรรจุเต็มถ่านาวาถมเทปล่อยครบดัดตวาร์ ทรง
พระศรัทธาเมตตากรุณาดีด้วย หนา ๆ ประเทศเขตรขึ้น
แก่กรุงเทพมหานคร หลั่งน้ำมิโนทกอุทิศช่วยชีวิต
ไว้ได้เกือบกึ่ง พระไทยแผ่พื้กุดตั้ง ดำรงสุธา
ชนินทร์ ระวังขึ้นความวิโยคซึ่งกำจัดพัดพราก

* ฉบับพระราชวิจารณ์หมดเพียงนี้ ต่อขึ้นไปเป็นความตอน
ที่ได้มาใหม่

จากบิดามารดา ภรรยาผู้มีมิตร บุตรญาติสนิทเชื้อสาย
 อภิจักรมทำดาชันธ์ กว่ำหมื่นพันจะคณนา ที่ได้อวด
 มาครั้งนั้น . บารมีทรงธรรม์เรศศรี จะดำรงธรรม์
 ดำดัมมา ฯ

๑ ฦบมเม็ยจัตวาศก กรมหลวงพิทักษมนตรี
 ดันพระชนม์ วัน ๒ ๗ ๘ คำ บมเม็ยจัตวาศก พระชนม
 พรรษา ๕๒ ปี ฯ

๑ กรมหลวงประภาวดีตันพระชนม์ดำดัมกัน ถวาย
 พระเพลิงพระเมรุทอง ฯ

๑ ฦวัน ๑ ๗ ๘ คำ ฤกษ์กราช ๑๑๘๖ บัวอกนศก
 ส้มเด็จพระเจ้าลูกเธอ ทุตกระหม่อมพำมังกุฎไทรภพ
 เสด็จทรงผนวช ฯ

๑ พระคชาธารเฝือกผู้ทงคุดัม ฯ

๑ ฦวัน ๒ ๗ ๘ คำ ยังเสด็จออกทรงประดับภุเขา
 เพ็ชร, มรกฏ, ทับทิม, นิต, เพ็ชรทวยย์ แด้วเสด็จขึ้น

สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงในพระโกศรูแผ่นดินกลาง
ประจวบถ้วนนั้น ๗

๑ ฦวัน ๗ ๗๘ ค่ำ เสด็จออกถวายทรงประเคน
เสด็จขึ้น ฦวันนั้นพระยาปราบไตรจักรกอดเด้าเบญภาษ
ร้องก้องสนั่นไม่จับหม้า ยกวงฟาดงาน้ำตาไหล ทั้ง
พระยาดินรพชาติกับโคอัครราชสโมสรตั้งวาศกัน ที่
ศาลาธารบาญชี คนดูอึ้งอึ้งเลี้ยงแซ่ กับเจ้าพระยา
ปราบร้องเพลาเดียวกัน แต่พระยาปราบร้องอยู่จน
วัน ๗ ๘ ค่ำ เพลาค่ำเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ
๓๐ ๕ ปีกับ ๓๐ เดือน ๗

๑ สมเด็จพระเจ้ารามาริบบดินทรจักรพรรดิ ได้ราชา
ภิเศกถวัลย์อิศริยวงษ์เฉลิมภพ เพียงทรงจักรแก้ว
แผ้วพณแผ่นดินเตอนราบระเหมื่อนน้ำกลอง ไม่มีเสียง
ฆ้องระฆังหนาม เฉลิมภพด้ามกระบี่ตรีเยกอดิเรก
ตากวงษ์ ดำรงกรุงเทพมหานคร ทรงคีตสังวร

เดือนละ ๘ หน เป็นรากต้นแก่นในพุทธรังษี บำรุง
 ดั่งพระล้าสนาให้รุ่งเรือง ทรงพระศรัทธาเปิด
 การกุศลด้วยเมตตาวรมิ ๓๐ ทศ ฯ

๑ พระโองการตรัสให้ตั้ง การที่จะ ถวายพระเพลิง
 สัมเด็จพระพุทธรเจ้าดวงในพระโกษฐ ฯ

๑ ณวัน ๙๖ คำ บัรگانพศก เขิญเสด็จทรง
 พิไชยราชรถ รถพระ รถชัก รถเข้าตอก รถจันทน์
 ตั้งแห่รูปสัตว์ ทรงตั้งเค็ดผ้าไตรบาตร แห่เข้าพระเมรุ
 ทองขนาดใหญ่ พระเบญจาราชวดี มีการมโหรีศพ
 ๗ วัน ถวายพระเพลิง ทั้งสมโภชพระอัฐิ ๑๑ วัน
 เขิญพระโกษฐพระอัฐิทรงยานูมาศ ตั้งแห่เข้าพระราชวัง
 ทรงประดิษฐานไว้หอพระอัฐิ ฯ

๑ กรมหมื่นจิตรภักดีประชวร ๗ วัน ดั้นพระชนม์
 ณวัน ๙๖ คำ ฯ

๑ ถดพระเบญจาถวายพระเพลิงที่พระเมรุทอง
 ณวัน ๙๖ คำ เป็นเสร็จการที่พระเมรุแล้ว ฯ

๑ แต่ทรงสร้างพระไตรปิฎกเป็นประถมเดิม เพียร
 เพิ่มพระบารมี จนได้กัณฐะราชเนติมภได้สำเร็จจบหนึ่ง
 ใ้วัดพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน มีคำทำนายมาเป็นนิจัตถ์
 ของปณณิก ได้ทรงสร้างพระบารมีโปรดคนโทษ
 ทำนาคคิมิชอบ ต้องด้วยบทพระอัยการ ยกประทาน
 ชีวิตไว้ หักหน้าอินทกตาคีระทั้งผู้ชายผู้หญิง โปรด
 ประทานชีวิตปรล่อย ๗ คน แล้วมั่งงมมาขอพระองค์
 ใหญ่วิธาค พระองค์ดักขณา อุทิศถวาย ไม่เสียตาย
 เด็ดดวงพระไทยยืน แล้วส่งมั่งงมขึ้น ว่าจะเพิ่มพระ
 บารมี ทรงถวายไตรบารมีของปณณิก อย่าง
 พุทธชินวงษ์ ได้บำรุงทรงพระดำเนิน ไปกว่าจะ
 ถ้วน ๕๐๐๐ ปี ๗

๑ ๓ คำ บั๊จจอฮู้ดก ได้ข่าวกรุงศรีรัตน
 ๑๒
 คนหุดคิงคุประมาทหมิ่นต่อแผ่นดินย่อนแฮย้ง จะบัน
 แบ่งอาณาเขตให้แคบเข้า เวียงจันทน์เล่าชเคยเดิม

ไม่ควรอีกเหิมบังอาจทำ มาเหยียบย่ำเมืองนครหน้
 ราชดีมาเคย ดั่งมากวาดครวถึงสระบุรีถึงแขวง
 กรุงเก่าทำให้ญ่เยียม พระบันฑูรทราบเตรียมพยุห
 ทัพขึ้น ไล่กันต์พระเจ้าองค์วาง ตามเสด็จพร้อม
 เสนางคนิกร ณวัน ๗ ๕ ค่ำ เพลา ๔ โมง ๒ บาท
 เทวราชอำนาจพร ดั่งพระรามจรข้ามสมุทร ทรงพระ
 หลัดไชยเสด็จทรงที่นั่งเหวราช อำนาจศึกทัพกระษัตริย์
 พร้อมขัตติยวงษ์ กรมหมื่นนเรศวร โยธี กรมหมื่น
 เสน่บริรักษ์ ยกทัพหมื่นดั่งก่อน กรมพระราชวัง
 เปนจอมจตุรงค์เปนทัพหลวง กรมหมื่นเทพพิทักษ์
 ประคองคู่พระองค์ กรมหมื่นนราธิปเปนปีกขวา
 พระองค์เจ้าสุริยวงษ์เปนปีกซ้าย กรมหมื่นรามธิเศ
 เปนยกรบัตรทัพ กรมธิเบศร์บวรเปนทัพหนุน พร้อม
 มุฑพิริยพต ฝ่ายอรรคมหาเสนา เจ้าพระยาราช
 สุภาวดีเปนแม่ทัพ พระยาราชนิกุลเปนปลัดทัพ พระ
 ตำรวจเพรภักดีเปนยกรบัตรทัพ พระยาสิทธิ์พรเสนา

ทพหน้า เจ้าพระยาแฉะพระยาขุนนางวังหลวงยกตาม
 เล็ดจักรมพระราชวังเปนทัพกระษัตริย์ ออกตัดต้น
 โคนรากแก่นเวียง ฝนแผ่นดินเวียงหัดแล้ว พระกาต
 แฉะผ่อนอัครคณิน อนุหนี่ไม่ค่อยถอยหลบหลีกถัด
 ทัพกระษัตริย์ตัดหาเห็นช่องเดิน ตามดำเนินเข้าช่อง
 ข้างทาง ทรงอศราวางบาทอย่างใหญ่มีได้หุคยัง
 ประทับพลไพร่ พระบารมีจักรฤทธิไกร บำรุงงาน
 ตั้งตั้งกรมมีไชย ดาวเห็นคนไล่เลื้อยแดงหมวกแดงอยู่
 บนต้นไม้ ดาวดำคณินว่าทัพไท้พระดมยิงถักถักไม้ร่วง
 หัดน เดชผลตพระบารมีบุญฤทธิอิทธิฤทธิ พระกาตเมือง
 พระเลื้อเมืองพระทรงเมืองบำรุงเรืองเดชอิศรศักดิ์ดาเดช
 ข้ามเขตระชนเขาเล็ดจเข้าเมืองได้ ณเดือน ๖ ปีกุญ
 นพศก พระบันฑูรให้ถอนหัดไชยมิให้ลำดับเรือง
 เผาเมืองใหม่หัดด ล้มที่กำหนดอศรราย พระเลื้อ
 เมืองผ่นหนี่ อกรรณิแตกแยกแดง จังคิถกระบถแบ่ง
 พวกรชเคยเดิม อี้กเหิมกระหิมยิ่งใหญ่ ตั้งบารมีไม่ได้

กตัญญูนี้ กรมพระราชวังรับพระบางกตัญญูขึ้นกรุงเทพ
มหานคร เสด็จถึงกรุงธนเดือน ๓๐ ปีกุญนพศก ๗

๑ เดือน ๕ ปีชวดดลัมฤทธิศก ถวายพระเพลิง
ดลัมเด็จอมรินทรามาศย์เสด็จ เจ้าพระยาอภัยภูธรตาม
เสด็จกรมพระราชวัง บ่อยดงกลางทาง มีรับสั่ง
ให้รับศพลงมา ประทานเพลิงที่พระเมรุเสด็จแล้ว
ฟ้าผ่าพระเมรุทิศประจิม ดำแดงพระเศษานุภาพ กตัญ
ปราบได้ดาวเขมรขเคยเก่ากตัญขึ้นเดิม ด้วยพระบารมี
อนุกตัญขึ้นเวียง ๗

๑ มีพระโองการรับสั่งให้เจ้าพระยาราชสุภาวดีเป็น
แม่ทัพ พระตำรวจเพชภักดีเป็นยกรบัตร์ทัพ พระยา
ราชินิกุลเป็นปลัดทัพ พระยาดั้หราชเดโชเป็นทัพหน้า
พระยาพิไชยสงครามยกก่อนตั้งอยู่เวียงพันพร้าว อนุ
ฆ่าเสีย เจ้าพระยาราชสุภาวดี พระยาดั้หราชเดโช
ยกไป ราชวงศ์ตรงดัดออกดัดทัพ หดวงพิพิช
ถูกจ้าว เจ้าพระยาราชสุภาวดีลงจากม้าสู้กับราชวงศ์

ถูกอาวุธอยู่คงพลัดไฟต์ กลับมีไชยในสงคราม
 ราชวงศ์ขามถอยหลัง ถูก^๕บั่นไม่^๕ย่น^๕ยัง^๕แพ้^๕พ่าย ดัง
 ทหารนารายณ์ราม ญวนมาใกล้ความโมหันธ์ พระยา
 ณรงค์พิไชยฆ่าญวน ๓๐ อนุหนึ่ไป เจ้าเมืองผ่องจับ
 ตัวไล่กรงเหล็ก ตงเรือพิฆาฏ แห่ดาบเขี้ยวดาบแดง
 เป็นขนาดมาระดุนาว ข้องตระเวนดังกราวในสนั่น
 ครันครัน ราชภูรคั่นกันแดงต้องฟากฝั่ง ต้องเมีย
 หมอบผัวดังเลื้อบอบอยู่ในกรง ทรงเครื่องครบ
 พันธนามาหน้าวัง พระบดินทรรับสั่งให้เมียแต่งตัวตงเรือ
 เอาเข้าเกดื้อไปส่งไม่แดง พระพรหมดำทับชูให้ดูเมีย
 นักโทษไม่แดงหน้า จนถึงท่าดักใหญ่ไซ่ง่พลัน
 พระโองการให้ ไล่ฆ่าหยัง เลียบเปนท้ายที่นั่งมุขได้จ่นา
 จักรวัติ ๓ วัน แล้วไปอยู่เรือนคุกถึงอนิจกรรม
 ทราบศพเลียบประจานอยู่ดำเหว จนโซมเซถมหน้า
 ประจำท่า พัดบวงสรวงเทพยดาซึ่งได้รักษาพระนคร ฯ

๑ ปีนุชเชกศก พระโองการทรงสร้างพระบารมี
 ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดพระราชนิเวศน์วัดพระราชนิเวศน์
 อาวาสกว้างขวางเท่า เจดีย์ฐานสูงใหญ่ กุฏิสงฆ์ตึก
 ขุดคลองรอบ บำรุงสร้างเสร็จ วัดพระศรีรัตนศาสดา
 ราม วัดพระเชตุพน วัดสระเกษ วัดอรุณราชวร
 าม วัดราชบูรณ ตลอดจนวัดพระราชนิเวศน์วัดพระราชนิเวศน์
 มโหรีศพัสมโฆสพว้อม ทรงฉลองอุทิศพว้อมทุกวัด ฯ

๑ ณ เดือน ๖ ปีชวดโทศก กรมสุนทรภักย์ขึ้น
 พระชนม์ ถวายพระเพลิงที่พระเมรุเสร็จแล้ว เจ้าฟ้า
 กรมขุนอิศราธิราช กรมหมื่นนเรนทร ขึ้นพระชนม์
 เปนลำดับมา ฯ

๑ ณ ปีเถาะเดือน ๕ เกิดเพลิงกลดางพระนคร คดี
 ใหม่มถึงกรมสุนทรภักย์ขึ้น ขึ้นพระชนม์ในเพลิงรุม
 กรมหมื่นนเรนทรโยชเสด็จมาดับไฟ กลับไปประหาร
 ขึ้นพระชนม์ เปนลำดับมาทั้ง ๔ กรม เข้าระดูฝนถวาย
 พระเพลิงที่ดับกระบี่ตรีย์ แต่กรมสุนทรภักย์ขึ้น

ถวายพระเพลิงที่วัดสระเกษ เชิญพระอัฐิทรงยานุมาศ
แห่ประดิษฐานพร้อมเครื่องสูง เข้าดมโภชนาในพระเมรุทอง
เสร็จแล้ว ๓

๑ เดือน ๑๓ เวลาค่ำได้บันไดขึ้นคอน แต้นทุ่ง
พระเมรุ เกณฑ์น้ำดับเพลิง เปนเชิงให้แผ่นดินขึ้น
ที่รื้อนให้คืนสู่สภาย ด้วยชลาลัยกระแด้เหตุ บารมี
โพธิญาณ แลวันนิตาตแห่งหาย ๓

๑ ณ วัน ๓ ๒ คำ ฤกษ์กราช ๑๑๕ ปีมโรงจัตวา ก
เพลา ๕ ทุ่ม ๘ บาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
เสด็จสู่สวรรคาลัย แต่อยู่ในราชสมบัติ ได้วัดศกดา
เดช วัดศรีสุธาราช วัดมณฑลสถานสุทธาวาส วัดบวร
นิเวศ เชิญพระชินศรีมาประดิษฐานไว้ ณ วัดบวรนิเวศ
กับพระยอดของพระองค์ ทรงฉลองพร้อมกันเสร็จ เสด็จ
สู่สวรรคาลัย อยู่ในราชสมบัติ ๗ ปีกับ ๘ เดือน ๖ วัน
ถวายพระเพลิงที่ลำดับกระษัตริย์ เสด็จเข้าพระ
เมรุทอง ๓

๑ ๑๒ คำ บีมเส่งเบญจศก เพลา ๓ โมง
๘

๕ บาท ทรงประเคนแก้วเสด็จขึ้น ระบายแก้วแกว่งไกว
พระโองการตรัสให้ดูที่ปราสาทวัดพระแก้วเป็นเหมือน
กัน ด้วยพระบารมีแก้กัฏฏา นางพระชนนีพระคงคา
ทั้งท้าวจตุโลกยทั้ง ๔ สู้รบตีเทวดโมสถนุโมทนาทาน
เจ้าฟ้าเหลืองแด่ พึงแผ่สิ่งดีสร้างพระไตรปิฎก
ละ ๑ บาท ๓ สัปดาห์ ๒ บาท ๒ สัปดาห์ ๑ บาท ๒ สัปดาห์
เป็นนิจ บุญฤทธิฐานตุลาไหว จะพด้นได้พระ
โพธิญาณ ๗

๑ ๑๓ คำ เวลา ๗ ทุ่มนาฬิกา หวันไหว
พระที่นั่งบุษบกในพระแท่น ระบายจกดับ หวันไหวทั่ว
ทั้งคงคากระฉ่อนฟุ้งฟองผั่ง พระบารมียังจะยืนยง
เป็นมิ่งมงกุฎกรุง จะได้บำรุงพระศาสนาถาวรถาวร ๕๐๐๐
พระเกียรติยศนั้นจะพุ่งเฟื่อง แก่นพิไชยสงครามเรือง
อานุภาพ ๗

๑ ฅณัฒ ๑ ๓ ๑ ค่ำ เจ้าพระยาบดินทรเดชา เจ้า

พระยาพระคลัง เจ้าพระยาพดเทพ องค์อิม องค์ด้วง
องค์แก้ว เจ้าพระยาแฉะพระยา เมืองเือก เมืองโท
เมืองตรี เมืองจัตวา ยกพร้อมเพลาบ่าย ๔ โมง ๖ บาท
เจ้าพระยาบดินทรเดชาเป็นแม่ทัพใหญ่ ไปตีพนมเปญ
เดินพดตามดงดमारค องค์จันทร์ได้ข่าวหนี ผดอกร
คัญญุดบหตุพระคุณดมเต้จพระพุทเจ้าหดวงพระไอยกา
เถยงองค์เองแต่ธัณษาได้ ๙ ปี จนได้บวชแห่งทรงเคว็อง
กระษัตริย์อย่างว่าเกิดแต่ด้ายอุทร จนถึงองค์จันทร์
เหมือนกับราชันดดา หาเข้ามาถวายพระเพลิงไม้ เป็น
คนอกรคัญญุทรยศต่อดมเต้จพระพุทเจ้าหดวงแผ่นดิน
กลาง หาเข้ามาถวายพระเพลิงไม้ ด้วยจะดัญญูด้รวังษ
พุทไธเพ็ชรไปตั้งเมืองใหม่ ทพหน้าองค์แก้วเข้าเมืองได้
กวาดอพยพทงเคว็องยศที่ปะธาน ได้พระคชาธาร
อำนวยดัตบษ ด่งเข้ามากรุงเทพนมหานคร แล้วดิดิตตาม
องค์จันทร์ไปประจบทางร่วมกับทัพเรือ ด่วงเคยพุทไธ

มาศ มะจะระ หนีไม่ต่อสู้ ไปตั้งรับประจันตานั้วนา
 ท่อยที่สามารถในการณรงค์ ดันทศทรงกำดั่งกล้า
 ให้พลประดาเข้าหักค่าย มิได้เสียตายชีวิตร ดงเรือได้
 กระชิตค้อนเร่งพดรบ ปะไกรหักหตบประหารชีวิตร
 คักกระชั้นชิดติดพัน เลี้ยงบนครนครนกับปนาท ไม่
 ขยาดถอยหตบ ตูรับกันดำหัดจนเข้าระดูคิมหันต์ น้ำ
 แห้งดำเภาเดินไม่คดอง เอาช้างกระพองชักตาก ถ้า
 ถอยมาอยู่เมืองจันทบุรี เจ้าคุณพระยาพระคลัง
 เจ้าพระยาพดเทพ พระยา แดพระยาหัวเมืองปากใต้
 กระบวนทัพเรือ ได้ครอบครวัฝรั่งเขมรญวนส่งเข้ามา
 กรุงเพอันมาก เจ้าพระยาบดินทรเดชาถอยมามัน
 มัตบอง ฯ

๑ มีพระราชดำذنพระเจ้าแวกนามมาเปนทางราช
 ไมตรี ยังคิดถึงพระเดชพระคุณ ดมเด็จพระไอยกา
 ทศรฐบรมโกษฐพระเจ้าปราสาททอง มีพระคุณต่อ
 พระเจ้าแวกนาม เมื่อแตกไพรเกรินมาพึ่งพระบารมี

หนักดับออกมา ได้ถูกดินประถานให้กดดับออกไปเป็น
 กำดังรบได้เมื่อก่อน ด้วยพระบารมีบรมนารถบรม
 บพิตรพระพุทธเจ้าหลวงสมเด็จพระโอยกว ว่ามี
 พระคุณคอบิดามารดา เขียนเขียนสงครามชวนเด็กศึก
 ด้วยอำนาจพระเจ้านั่งเกล้าทรงธรรม องค์จันทร์ถึง
 อนิจกรรม ญวนนำข่าวแจ้งขั้วราชการ เสร็จสิ้น
 คึกเขมร ๗

๑ ณ เดือน ๖ ปีมะเมียฉศก กรมหลวงเทพพลภักดี
 เสด็จขึ้นไปรับพระราชาฯ ดำเนินดับบุษอานวยพงษ์
 สัมโภชที่กรุงเก่าแล้ว แห่ลงมากรุงเทพมหานคร ปลูก
 โรงสัมโภชในพระราชวัง ประทานชื่อเจ้าพระยามงคด
 หักดิน กรินทรอานวยพงษ์กำภพทพ่ายพิหาร ด้วย
 สมเด็จพระภานธรเทศฟ้า ยังได้คราดำเมืองนครราชสีมา
 ดอกเป็นเผือก แต่ตายังดำอยู่ พระโองการรับสั่ง
 ให้พระพิเรนทรเทพไปรับลงมาถึงกรุงเก่า กรมหลวง
 เทพเสด็จไปรับ ณ วัน ๙ ค่ำ ปีมะเมียฉศก สัมโภช

อยู่บ้านจวบเขวงกรุงเก่า ๗ วัน แล้วทำเรือนนานคูชัก
 ให้เจ้าพระยาเผือกภูตาดำรงนิธ ดำรงพระบารมีลงมา
 ให้เห็นประจักษ์ ที่แผ่นดินไหวถึงสองครั้งเป็นอัศจรรย์
 เทพยุดารักษาพระตำธนา จึงดำรงให้ประจักษ์ตาโลก
 ทั้งปวง ว่าแต่สร้างพระบารมีเกือบสำเร็จพระโพธิญาณ
 แต่พระเนตรยังไม่เฒ่าธรรมปัญญาเป็นพุทธคุณชินโรต ใน
 อนาคตภพภาคนา เมื่อพระตำธนาพระเมตไตรย
 ดำดบใน ๑๐ พระพุทธชินวงษ์บรมโพธิสัตว์ มิได้คตาค
 บรมบาทบพิตร ตมเด็จพระเจ้ารามาริบดีนทร์ จักร
 พินทรวงธรรมเที่ยง ชบเลี้ยงพระญาติวงษานวงษ์
 กระษัตริย์ ดงฉัตรแก้วกันทวูป บรมโพธิ์เดียวแท้
 ประชุมฟัง จนถึงสำเร็จพระโพธิญาณ โดยโหวหารที่
 ได้เห็นประจักษ์ มีการตมโภช ๓ วัน ไว้โรงใน
 พระราชวัง พระโองการประทานชื่อพระยามงคลดชน
 อินทรไอยราวรรณลีดังขบัตดังกัทรง พาหะบรมพงษ์
 จักรแก้ว บารมีแผ้วผ่องแผ้ว ฯ

5

ของ มีการมโหรีศพดมโภชพร้อมเสร์จการ ๗

ดินพระชนม์ พระศพทรงพิไชยราชรถชักเข้าพระเมรุทอง
ถวายพระเพลิงที่ตำบับกระษัตริย์ มีการมโหรีศพ

เจ้าข้างในวังหลัง กรมหมื่นเฉล์พสุธร ถวายพระเพลิง
ลำดับกัน ณ วัดอมรินทาราม ฯ

ทรงบูรณสมภาร ในการพระราชกุศลเต็มอามิได้ขาด
ณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เติมส้มเด็จพระพุฒเจ้า
หลวงพระโอยกาปราบดาภิเศกแล้ว ฐานาเปนอาราม
แล้วบรรณปฏิสังขรณ์ได้นดองถึงสองครั้ง เปนที่สุด

ฐานในพระอุโบสถทรงมรรฐปสูงกว่าเก่า นฤตยาเดา
 กัด^{ขึ้น}พนผนังเหมือนเดือนพิศ วิจิตรถ้ายองทรงมรรฐป
 พนม^{ขึ้น}เตอมตายมรรจงแฉ่นฟ้าทองคำดาษ^{ขึ้น}พนลงยาราชาวดี
 งามที่สุด ตามมนุษย์แต่ไม่เห็นสวรรค์ หมายความว่า
 ชันดาวดึงส์ พระปรางทรงเครื่องเรียงรายตลอดหน้าวัด
 ส่วนในระเบียงรอบประกอบเขียนเรียงรามเกียรติ์ ชัน
 ในน้ำทั้งบริเวณพระศรีรัตนดาศคาราม พระเจดีย์ทรง
 งามประภัสสร เจดีย์บัวอย่างเจดีย์ดังกา ทั้งหอ
 ระฆังคูแทนเวไชย ทรงสร้างสรรพวิหารยอดประดับ
 พนม^{ขึ้น}ผนังขาวแพรวพราวเต็มศรีเพรา เจริญพระศิลา
 ตามพระองค์ ทรงประดิษฐานไว้ไปนพระประธานเฒ่า
 ฝาผนังเขียนเรื่องอิเหนา ตายระบายเด่นทองคำ
 ประดับ^{ขึ้น}พนทำด้วนคีตาสดา ดอาดเดือนมรรจงสร
 ส่วนพระมรรฐปนั้นทรงสูงใหญ่ ถัดดับทักษิณสามชั้น
 ทรงพระไตรปิฎก ๘๔๐๐๐ พระธรรมชั้น^{ขึ้น}ประดิษฐานไว้
 ในคู่ทรงพระมรรฐปตายมรรฐปภาพครุฑอภัยยศเยี่ยมนาคหัว

กระถางเคลือบตั้งถวายเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิ
ด้วยเหล็กวิไลตา อยู่บูรพา ๒ ศิวะ อยู่ประจิม ๒ ศิวะ
สองตาแต่ดูไม่ทั่ว ตั้งว่านับดาวประดับเดือน ในทวี่ป็น
ไม่มีเหมือนที่สดงาม ฯ

๑ พระบางได้กัณฑ์มาแต่เวียงจันทน์ พระโองการ
รับสั่งให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา ให้เชิญพระบางไป
ประดิษฐานไว้ณวัดจักรวรรดิราชา เจ้าพระยาบดินทร
เดชาสร้างวิหารฝาผนังนอกเขียนลายรดน้ำ ฝาผนังใน
ทองทิพย์ ทรงเครื่องประดับ แล้วไปตั้งเมืองพนมเปญ
เสร็จศึกกัณฑ์เข้ามา มีการฉลองสมโภชเสร็จแล้ว ฯ

๑ พระโองการบูรณวัดพระเชตุพน ทรงเกล้า
เกล้าชำระ แต่รับสั่งให้ รื้อกระทุ้งรากโบสถ์ให้หักซึ่ง
อยู่ถว้น ๕๐๐๐ โดยกำหนด ทรงสร้างอุโบสถใหญ่
กว้างกว่าเก่า แต่อำนาจบุญฤทธิ์ ทรงอธิษฐานไว้ให้
ยืนถว้น ๕๐๐๐ ปี ฯ

๑ ฅนวัน ๕ คำ บ่มีแม่เบญจศักดิ์ ยกเครื่องบน
 วัดพระเชตุพน บันดาลด้วยอำนาจมฤตยุนิธาน ให้ยืน
 นานถ้วน ๕๐๐๐ พะเปญตัวไม้พัตถันพัตฟาด กัมปนาท
 หวาดหวั่น เลี้ยงถันดังฟ้าฟาดสาย อิริฐปนแตก
 กระจายเปนควันตของค้องตามัวไม่รู้จักหน้ากัน ครัน
 ครันขรณี่ คนถึงวิถัฎญ์พิณาศ์ ที่เจ็บปวดซาเข้า
 คตาศ์คี่คะแตกบาดเจ็บอยู่มาก บริจาคพระราษทรวัย
 แจกจ่าย ที่ถึงอนิจกรรม ประทานเงินเผาศ์พคนตะขัง ๓
 ที่ถูกตัวไม้แตกกระเด็นทับซาหักเข้าคตาศ์ แผลหนัก
 ประทานเงิน ๑๕ คำตั้ง ที่บาดแผลแตกน้อย ๗ คำตั้ง
 ๕ คำตั้ง ประทานตามน้อยมาก เนติมภาคพระโพธิ
 ญาณ จ้างช่างที่ชำนาญยกตัวไม้ ประดับเครื่องบน
 ขึ้นได้แล้ว วิหารทิศพระระเมียงพร้อมเสร็จ ทรงสร้าง
 พระเจดีย์ใหญ่ทรงเครื่อง ทงหอไตร พระพุทธรูปไสยาศ์
 ทรงพระองค์ยาว ๒๓ วา ทงวิหารพร้อมเสร็จแล้ว

ตั้งภูเขาทุกุประตูกวัด ดำดัมกระษัตริย์ไม่ได้สร้างพระ
 ใต้ยาศน์ไว้เดินเค็ชวา อารามตึกกฐิ์สงฆ์ เลขวัด ๑๐๐๐
 คงหมวดหมู่เพิ่มเติม แล้วรื้อาปนาที่หลังพระวิหาร
 ใหญ่ ๓

๑ ๓ เดือน ๘ มีพระโองการให้ตั้งกองชำระร้อน
 ราษฎรให้เป็นสุข อากรชนอนตลาคที่เรียกต่องเกิน
 ธรรมเนียมให้ดังเดิมเก่า แต่ค่าน้ำยากขาดมิให้ทำ
 อากร แล้วทรงชำระผู้ร้ายได้เป็นสัจย์ส่งไปคุก ที่มา
 ดุชะโทษตัวแล้วจะจับผู้ร้ายถวาย พระราชทานเงิน
 ชุบเลี้ยง ที่มาดุชะโทษจำเภาะตัวได้ทำผิด รู้ลึกตัวกลัว
 พระราชอาญามาดุชะโทษ ให้สาบาตตัวแต่ลึกขาว่า
 เป็นผู้ร้าย ๓

๑ ๓ วัน ๓ ๓ ค่ำ ดุคักราช ๑๑๘๘ ปีรگانพศก
 ๓
 ส้มเด็จพระพันปี กรมศรีสุตาโดย เสด็จสู่สุวรรณคาโดย
 เพลา ๓ ยาม ๓

๑ ๑๑ ๕ ๑๑ คำ ยกพระโกษฐเสด็จพระยานุ
 มาศ ตั้งให้เป็นขนาดกระบวนเครื่องสูงประดับพร้อม
 เทวตาประนมมือถ้อยคอกบัว ประนมเรียงเคียงพระ
 โกษฐ สนั่นโศดคำเนียงเสียงนางร้องไห้ ประสานเสียง
 กตองประโคมก้องไครภพ พระศัพสมเด็จเสด็จสถิตย์
 มหาปราสาท ฯ

๑ พระโองการเสด็จกลับยังพระที่นั่งสุริยาภิมุข
 วิจิตร เจ้าพระยาบดินทรเดชาธิบดีเสด็จพระเมรุขนาด
 ใหญ่ ๒ ต้น เจ้าพระยาราชสุภาวดี ๓ ต้น พระยา
 เพ็ชรบุรี ๑ ต้น ฯ

๑ ๑๑ ๓ ๑๑ คำ เจ้าพระยาบดินทรเดชาทูล
 เสด็จมายายออกเรือ ไปเมืองปราจีนบุรี เกณฑ์ให้
 คัดเสด็จพระเมรุได้คตอง ไพรไม่เจ็บป่วยต้องคาง คง
 ตากถึงถึงที่ทั้ง ๔ ต้นงามเสด็จ ไม่เด็ก ๓๐๐๐ เจ้าพระยา
 ราชนิกูล ๑๑ ๑๑ คำ เสด็จเข้าไปสู่พระบุรี

เกณฑ์ไพร่ตัดเส้าพระเมรุ ไม่ขาดเจ็บว่องคมชวาน
 ได้ครบการทั้งสี่ต้น ขนตากดงท่า ต้องมาพร้อมเสร็จ
 ไม่เด็ก ๑๐๐๐ เล่มออกกันถ้วนครบการ ด้วยพระบารมี
 เป็นที่ยิ่ง ดำรงพิบัติสิ่งไม่ขัดขวาง ส้มเด็จพระพันปี
 กรมพระศรีสอุณาโลม ได้ทรงสร้างพระไตรปิฎกจบ ๑
 สร้างวัดหนึ่งพอเสร็จ เครื่องไทยทานบาตร ๕๐๐
 ไตร ๕๐๐ พร้อมเสร็จ พอเสร็จจตุรรรคาโดย ๗

๑ ณวัน ๗ ๕๑ คำ ส้มเด็จพระเจ้ารามาชินดิทร
 ได้ทรงถวายไตรรัตน์ ๕๐๐ ที่พระศพนพระมหา
 ปราสาท รับพระบรมธาตุเสด็จมาแต่เมืองน่าน ให้ไป
 มีการส้มโภชพร้อมณวัดหนึ่ง ตั้งสวดมนต์ ๗

๑ ณวัน ๖ ๕๑ คำ นตองแถวทรงทั้งนตาก ๑๐ คำถึง
 ทั้งต้นกตปฤกษ์ทั้งข้างหน้าข้างใน ณพระที่นั่งมุขเด็จ
 พุทไธสวรรย์ นำจักรวัดทองสำนามนอก ๗

๑ ณวัน ๔ ๕๑ คำ พระโองการรับสั่งให้ชักพระ

ทรงหล่อประธานนำทักษิณ } มาประทับสมโภช มังการ
๐๒
๐๓
๐๑
๐๐

มโหรีศพพร้อม ณพระทวารวิเศษไชยศรี ฯ

๑ ณวัน ๕ ๓ คำ ชักพระพุทธรูปทรงเดือนชักแห่
๒

ประโคมฆ้องกลองไชยชนะครืนครืน ดังนั้นเลี้ยงมโหรี
จีนไทยแขกมอญ มีโรงโขนตคร จัวมมอญรำหุ่น ผู้
เมืองเหนือหนุมนามมัสการ ทั้งได้ดูงานสมโภช สมเด็จพระ
พระเจ้ารามาธิบดีบรมบาท เสด็จทรงพระราชยาน
เสด็จตามขีนาจารย์พระพุทธรองค์ ประทับทรงเสด็จ
ยังวัดปัทมา แล้วชดอเลื่อนข้ามสะพานมาตลอดพัน
ราษฎรก่นเกื้อนกว่าหมื่นพัน ชวนกันมาวันทา เข้า
ชักพร้อมหน้าจนถึงที่ สถิตยส์สถานพระอุโบสถ ปราภฏ
การมโหรีศพสมโภช ดำเนียงเลี้ยงเส่นาโรตคร ปรา
โมทย์โมทนา พิณพาทย์ทำบูชาสัก ๓๐๐ วง นตอง
พระพุทธรองค์ขีนาวร สโมสร์แสนเกษมเปี่ยมเปรมอิม

ด้วยศรัทธา ถ้วนหน้าประชาชน พระโองการรับสั่ง
ชานนนามวัด ให้ชื่อวัดสุทัศน์เทพวราราม ฯ

๑ ๓ ๓ ๓ คำ เจ้าพระยาบดินทรเดชา เพลา
๓ โมงเช้า ออกเรือไปฟังข่าวราชการเมืองมัตบอง ฯ

๑ พระองค์ตรัสให้ตั้งทรงพระเมรุขนาดใหญ่ ได้
ยกเครื่องบนลำดับชั้น ฯ

๑ ๓ ๓ ๓ คำ เพลายาม ๘ บาท กรมหลวง
เทพพลภักดิ์ขึ้นพระชนม์ พระศพได้พระโกษฐไว้วง
ประดับเครื่องสูงพร้อม ประโคม ฯ

๑ ๕ ๕ คำ ดุศักราช ๓๒๐๐ ปีจอฉัมฤทธิศก
ยกยอดฉัตรพระเมรุ ส้มเด็จพระพันปีหลวง กรม
พระศรีสุตาโดย ฯ

๑ ๕ ๒ ๒ คำ ตั้งสวดมนต์ของวัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม ฯ

๑ ๐ ๐ ๐ ๕ ๕ ๖ คำ ชักพระบรมธาตุส้มโกษในพระ
เมรุทอง นดองพร้อมกัน มีแรง ๕๐๐ ทรงถวายไคร
บาตร ๕๐๐ ทั้งเครื่องไทยทานเหลือแต่ ฟังแผ่พระบารมี
ชักพระบรมธาตุกลับเข้า ฯ

๑ ๐ ๐ ๐ ๗ ๕ ๖ คำ แล้วชักพระอัฐิส้มเต๋จพระ
บรมโกษฐพระไอยกา พระพุทธรเจ้าหลวงในพระโกษฐ
ตั้งแห่ทรงพระยานุมาศ เข้าประดิษฐานในพระเมรุทอง
ส้มโกษมีการมโหรีพร้อม สดักปกรณ์ไคร ๒๐๐
จีวร ๓๐๐ เปน ๕๐๐ คั่นกลตปฤกษ์ ๘ คั่น พระราชทาน
เงินคนสูงอายุ แต่ณวัน ๕ ๕ ๖ คำ ทั้งข้างนำข้างใน
ตั้งแต่อายุบุญ ๗๒ ขึ้นไปข้างใน คนละ ๑๐ ตำดั่ง ผ้า
คนละ ๒ ตำรับ ข้างนำตามบันดาศักดิ์พระยาแลพระยา
ได้ ๓ ชั่ง ผ้า ๒ ตำรับ พระหลวงได้ ๑๐ ตำดั่ง ผ้า
๒ ตำรับ คนพิการชรา ง่อยเปลี้ย วันละ ๕๐๐ ชัก
พระอัฐิตั้งแห่กลับเข้าพระราชวัง ฯ

๑ ๓ วัน ๑ ๖ คำ ชักพระศัพดมเด็จพระพันปี
 หดวง กรมพระศรีสุตาโดย ทรงยานุมาศ จากพระ
 ที่นั่งมุขเด็จพระมหาปราสาท ตั้งให้อ้อมมาทางท้ายฉนม
 ขึ้นทรงพิไชยราชรถท้ายวัดพระเชตุพน เกณฑ์ให้ รูป
 ลัตว์ ทรงตั้งเค็ดผ้าไตรบาตรขนาดเดิม ครั้งพระอัฐิ
 พระพุทธเจ้าดวง สดมเด็จพระบรมโกษฐพระไอยกา
 ประถมกระษัตริย์ ดำดัดชักให้เข้าพระเมรุทอง บรรทม
 พระเมรุ ๗ วัน มีการมโหรีศพพร้อมสมโภช ฯ

๑ ๓ วัน ๑ ๖ คำ ถวายพระเพลิง ๓ วัน ๑ ๖ คำ
 เก็บพระอัฐิถับคั้น ทรงไว้ในพระโกษฐ ทั้งดวม
 ในกรมพระศรีสุตาโดยดอยพระอังคารเสร็จ ๓ วัน มีการ
 มโหรีศพพร้อมเสร็จเสมอ ฯ

๑ ๓ วัน ๕ ๖ คำ ชักพระอัฐิให้เข้าพระราช
 ๒
 วังเสร็จ ฯ

๑ ๑๖ ๗ ๖ คำ พระเทพกฤษณชรวัยตง เพดา

๘ ๖ ๑ ๖ คำ เพดา ๓ ยาม . ๗

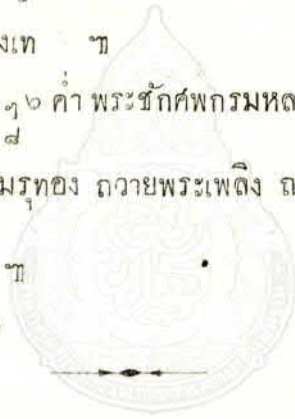
๑ ๖ ๒ ๖ คำ ประดับเครื่องสูงกันกด

เทวดาแท้ ๕๖๖ ดงเท ๗

๑ ๖ ๔ ๖ คำ พระชัฏคัพภกรรมหดวงเทพ ทรง

ยานุมาศเข้าพระเมรุทอง ถวายพระเพลิง ๑๖ ๖ คำ

เปนเสร็จการ ๗

วินิจฉัยเรื่องผู้แต่งจดหมายเหตุความทรงจำ

๑ ว่าด้วยต้นฉบับ หนังสือจดหมายเหตุความ
ทรงจำ ๒ ฉบับที่หอพระสมุด ฯ ได้มา ฉบับเดิมที่ได้
มาจากวังหน้า เขียนด้วยดินสอขาวในสมุดดำ ดังเกิด
ลายมือที่เขียน เข้าใจว่าเขียนเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ฉบับ
ที่ได้มาใหม่ได้ความว่า ต้นฉบับเดิมเป็นของท่านผู้หญิง
พัน ภรรยาสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ แต่
จะเป็นอย่างไรไม่ได้เห็น ฉบับของจมนทิพรักษา(เนตร)
ที่หอพระสมุดได้มา คิดเป็นเส้นหมึกเขียนในสมุดฝรั่ง
เมื่อในรัชกาลที่ ๕ ด้อยกันทั้ง ๒ ฉบับ มีถ้อยคำดัด
เคลื่อนกันหลายแห่ง ดังได้ตั้งอธิบายหมายเหตุไว้แล้ว ที่
ผิดกันเป็นข้อสำคัญเกี่ยวกับเรื่องผู้แต่งมีแห่ง ๑ ในตอน
ว่าด้วยเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพสิ้นพระชนม์ หน้า ๓๗
ฉบับเดิมว่ามีรับสั่งแก่กรมหมื่น ฉบับใหม่ว่า มี
รับสั่งแก่กรมหมื่นเทพ ถ้ากรมหมื่นเทพ หมายความว่า

พระเจ้าดุกเซอ กรมหมื่นเทพพดกัทธิ . แต่ไม่ดมกับ
 ความที่ปรากฏมา ด้วยกรมหมื่นเทพพดกัทธิไม่ได้เก็บ
 อากรตาดท้วยด้นม กรมหลวงนรินทรเทว้เป็นผู้เก็บ
 ด้วยเหตุ^๕จนเห็นว่ คำว่า “เทพ” มีผู้ใดเติมเข้า
 ในฉบับใหม่ ความที่เห็นเช่นนี้ มีหลักฐานประกอบ
 ที่ตรงกรมหมื่นนรินทรพิทักษ์^๕ต้นพระชนม์ หน้า ๔๓ . แม้
 ในฉบับใหม่นักยังเรียก “กรมหมื่น” เฉย ๆ ไม่ออก
 พระนาม จึงเห็นว่า ในแห่งใดที่ผิดกัน ฉบับเดิมที่
 ได้มาจากวังน่าเป็นฉบับเก่า มีน้ำหนักควรเชื่อมากกว่า
 ฉบับใหม่ ซึ่งคัดกันมาหลายต่อ

๒ หักฐานเรื่องผู้แต่ง ตามพระบรมราชวินิจฉัย
 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๓ ข้อ คือ
 ข้อ ๑ ว่าเป็นจำนวนผู้หญิง ข้อ ๒ จดเรื่องราวตามที่
 ได้รู้เห็นมาด้วยตนเอง ตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรีจนรัชกาล
 ที่ ๒ แต่เป็นหนังสือแต่งเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ข้อ ๓
 ตามโวหารในหนังสือเห็นได้ว่าเป็นพระญาติวงศ์ที่อยู่ใกล้ชิด
 ชิด ความทั้ง ๓ ข้อนี้เป็นหลักฐานมั่นคงนัก ผู้ที่ชำนาญ

จำนวนหนังสือโดยเฉพาะที่เป็นเจ้านายในราชตระกูล ได้
อ่านหนังสือเรื่องนี้ ต้องเห็นชอบตามพระราชบริหาร
ทั้ง ๓ ข้อนี้ ไม่มีที่จะคิดเห็นไปอย่างอื่น

๓ ผู้ที่อาจจะแต่งหนังสือนี้ ซึ่งอยู่ในหลักฐาน
ทั้ง ๓ ข้อที่กล่าวมาต้องเป็นผู้มีอายุเจริญวัยแต่ครั้งกรุง
ธนบุรี แลอยู่มาจนรัชกาลที่ ๓ ที่จริงไม่มีก็พระองค์
แต่ก็ท่าน แม่บรรดาพระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ก็ยังทรงพระเยาว์ ไม่
มีพระองค์ไหนพอจะรู้ความถึงแต่งหนังสือเรื่องนี้แต่ต้น
ได้ ต้องเป็นชั้นกรมหลวงนรินทรเทวี นอกจาก
กรมหลวงนรินทรเทวีออกไป เจ้านายไม่มีใคร ถ้า
จะมีผู้ซึ่งอยู่ในฐานที่จะแต่งหนังสืออย่างนี้ได้ นอกจาก
เจ้านาย ยังมีเจ้าคุณชั้นพระไอยิกา ที่เป็นน้องนาง
สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีไม่ก็คน ท่านเหล่านั้น
ข้าพเจ้าเข้าใจว่าพริาโดยเสียก่อนทั้งนั้น ที่เหตุอยู่มา
จนรัชกาลที่ ๓ มีแต่เจ้าคุณนรฯ มารดาสมเด็จพระเจ้าพระยา
บรมมหาประยุรวงษ์ แลสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหา

พิไชยญาติ ปรากฏว่าพระราชทานเพลิงศพต่อกรม
 หาดวงนรินทร์เทวีในพระเมรุเดียวกัน นอกจากนั้นอีก
 คน ๑ คือเจ้าข้างในทองอยู่ ผู้เป็นอรรคชายาของกรม
 พระราชวังหลัง ซึ่งอยู่มาที่หลังกรมหาดวงนรินทร์เทวี
 แต่ในจดหมายเหตุนับใหม่ หน้า ๖๓ มีความว่า พระ
 ราชทานเพลิงเจ้าข้างในวังหลังที่วัดอมรินทร์ เพราะ
 ฉะนั้นเจ้าข้างในจะแต่งจดหมายเหตุนั้นไม่ได้ด้วยเอง ยัง
 ปลาดอยู่อีกอย่าง ๑ ที่ชาวสันพระชนม์ หรืองานพระ
 ศพกรมหาดวงนรินทร์เทวี มิได้ปรากฏในแห่งใดแห่งหนึ่ง
 ในจดหมายเหตุ^๕ นั้น จะเป็นด้วยเหตุใดก็น่าพิเคราะห์อยู่
 ว่าโดยย่อ ผู้อยู่ในฐานะที่จะแต่งหนังสือเรื่องนี้ ที่จริง
 มีไม่กี่พระองค์เท่านั้น มีแต่ที่ใดกล่าวมาในข้อ^๕ นั้น ถ้ามิใช่
 กรมหาดวงนรินทร์เทวีแล้ว จะต้องวินิจฉัยว่าใครแต่ง

๔ สอบจำนวนในหนังสือ ข้าพเจ้าได้เอาหนังสือ
 จดหมายเหตุความทรงจำฉบับที่ได้มาใหม่ อ่านตรวจ
 ดโดยทางจำนวนแต่ต้นจนปลาย สังเกตเห็นว่า หนังสือ
 เรื่องนี้เป็น ๒ จำนวนเสียแล้ว จำนวนแรกแต่งแต่

คำนมาจบเพียงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 สวรรคต หน้า ๔๗ แต่ตั้งต้นรัชกาลที่ ๓ เป็นจำนวน
 อื่นแต่ต่อ ตั้งใจจะทำตามจำนวนเดิม แต่จับได้
 ว่าต่างจำนวน ตั้งแต่กระบวนเรียบเรียงเรื่อง จำนวน
 ใหม่รู้เรื่องข้างฝ่ายนามาก ไม่ใคร่รู้เรื่องข้างฝ่ายใน
 กระบวนโวหารที่เรียงหนังสือจำนวนเดิมมีกระบวนยอ
 พระเกียรติเดิมแต่แห่งแต่เล็กน้อย ดั้มผัดนาน ๆ
 จึงใช้ จำนวนใหม่ขอบยอพระเกียรติกล่าวทุกโอกาส
 แต่ขอบเดิมดั้มผัดจัด แม้ศัพท์ที่ใช้พูดพูดไม่เหมือน
 จำนวนต้น ข้าพเจ้าคิดเห็นเช่นนั้น ไม่ได้ใจเกรงจะ
 พลาด อยากจะหารือผู้อื่นให้ตาย ๆ คนด้วยกัน แต่
 หนังสือจะรีบพิมพ์ เวลาไม่พอ จึงได้นำไปถวายหารือ
 ท่านผู้ซึ่งข้าพเจ้านับถือว่าชำนาญกระบวนหนังสือยิ่งกว่า
 ข้าพเจ้าพระองค์ ๑ ขอให้ช่วยตรวจ เมื่อท่านตรวจ
 แล้ว ก็เห็นพ้องกันว่าเป็นหนังสือ ๒ จำนวน มิใช่ต่าง
 คนเดียวกันทั้งตอนต้นแต่ตอนหลัง เพราะฉะนั้น ยังเชื่อ
 ได้ว่า ตอนต้นนั้นกรมหลวงนรินทรเทวาทรงแต่ง ดุจ

พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว แต่ตอนหลังยังทราบไม่ได้ว่าเป็นของผู้ใด
 แต่ง ข้าพเจ้าอยากจะเดาว่า เจ้านายพระองค์ใด
 พระองค์หนึ่งในวังหน้า ผู้แต่งจำนวนหลังอยู่ข้างจะเอา
 ใจใส่ข้างการวังหน้า

หนังสือเรื่องนี้ถึงเป็น ๒ จำนวน ก็ยังเป็นหนังสือ
 ตัดตอเรื่อง ด้วยเรื่องพงษาวดารในตอนหลัง ก็มี
 เรื่องแปลก ๆ ซึ่งไม่ปรากฏในหนังสือพระราชพงษาวดาร
 อยู่หลายเรื่อง เป็นหนังสือหน้าอ่าน แด่ควรนับถือ
 ๕
 ทง ๒ ตอน ๆ

